

Anmeldelser

*Litterære bibliografier og andre arbejder fra Danmarks Biblioteksskole
– i anledning af en dansk klassikerbibliografi.*

De vordende folkebibliotekarer afslutter deres studium med at modtage undervisning og skrive hovedopgave i et selvvalgt liniefag (hvorom se nærmere DSt 1973 169 f.), og også de andre kategorier af studerende skriver en større opgave. Målt med universitetsalen er spredningen i niveau forbavsende stor, fra semesteropgaven til specialet i den »udmærkede« kategori.

Som man måtte vente, er mange hovedopgaver bibliografisk anlagt, uanset om de er skrevet under selve faget bibliografi. Og som man vel også måtte vente, har netop biblioteksskolen været opmærksom på det uheldige i, at denne delvis værdifulde »studenterforskning« forbliver ukendt. Til en ældre række af *Danmarks Biblioteksskoles skrifter* (11 numre siden 1965, se nedenfor) har man derfor føjet en maskinskreven og offsettrykt serie af studenterarbejder: *Studier fra Danmarks Biblioteksskole* (nr. 1 et tilløb fra 1966, iøvrigt en god snes numre siden 1974). Og da serien selvfølgelig kun optager få procent af opgaverne, har man etableret en referatpublikation dækkende alle opgaver; de kan lånes på skolens bibliotek, Birketinget 6, 2300 København S, hvis ikke andet er oplyst. Den første fortegnelse, *Hoved- og specialeopgaver. Rejerater 1971–73*, var selv en kollektiv hovedopgave af Hanna Bjerregaard m. fl. (Studier 12, 1975, 204 s.), men derefter forpligtedes de studerende til selv at føje et resumé til deres opgave, og disse redigeres årligt (samme titel 1974, studier 17, 1975, 79 s.; 1975, Studier 21, 1976, 68 s. og 1976, Studier 24, 1976, 74 s.).

Her skal fremdrages en række litterære og tilgrænsende bibliografier, der må kunne gavne fagfæller med interesse for den pågældende person eller sag. Personalbibliografierne er snart med, snart uden sekundærlitteratur; i to angivne tilfælde omfatter de kun sidstnævnte.

Claus Hansen Bang (dvs. den barokke lejlighedsdigter *Dorus*). Anne Marie Furbo, årgang 1973, resumé nr. 9. 49 s., 41 nr.

Herman Bang. Ulla Spangsborg Ipsen 1971:10. 80 s., 250 titler på dansk sekundærlitteratur til og med 1969.

Karl Bjørnhof. Inger Lise Hansen og Erik Brejl 1975:3. 170 s.

Karen Blixen. Liselotte Henriksen før 1971. Udgivet hos Gyldendal 1977. 224 s.

Anders Bodelsen. Susanne Christiansen og Anne-Mette Schack Rasmussen 1975:4. 187 s.

Jørgen Bukdahl. Marianne Svold 1976:7. 78 s. Udlånes kun med forf.s tilladelse.

Tove Ditlevsen. Ellen M. Jensen 1976:8. 198 s.

Elsa Gress. Birgit Larsen 1974:14. 121 s.

William Heinesen. Stan. Robert de Summer-Brason 1976:138. 149 s. Typo-

Danske Studier 1978 (februar)

logisk klassifikation af romanerne med bibliografi over romanerne og litteratur om Heinesen.

Poul Henningsen. Ellen Bohlbro 1975:5. 201 s. Udlånes kun med forf.s tilladelse.

Harald Herdal. Carin Stougaard 1976:11. 367 s. Ligeledes.

Henning Ipsen. Henning Jens Christiansen 1976:12. 79 s.

Johannes V. Jensen. Else K. M. Lauritsen 1972:15. 38 s., 277 titler på dansk sekundærlitteratur 1950–72.

Thit Jensen. Hanne Corneliussen 1975:7. Udgivet som Studier 20, 1976. 124 s.

Henning Kehler. Solvejg Petersen 1974:15. Avisartikler og anmeldelser 1920–30. 120 s.

Hans Kirk. Frank Büchmann-Møller 1974:17. Udgivet hos Gyldendal 1974. 227 s.

Erling Kristensen. Lise Kold 1976:15. 84 s.

Tom Kristensen. Hanne Jürs og Bente Engelund Knudsen 1975:8. 725 s. Dette meget store arbejde udlånes ikke, hvilket forhåbentlig betyder, at en publicering kan imødeses.

Jens Kruuse. Hans Chr. Hemmingsen 1974:18. 152 s.

Paul la Cour. Poul Erik Mørup og Inger Margrethe Schau 1975:9. 132 s.

Palle Lauring. Lilli Sohn Thomsen og Bodil Wöhnert 1975:11. 270 s.

Karin Michaëlis. Inger Christine Nordentoft 1976:19. 86 s.

Poul Martin Møller. Ulla Fogt 1975. 143 s., dansk litteratur af og om PMM 1815–1974. Såvidt vides, har også stud.mag. Henrik Denman udarbejdet en PMM-bibliografi; det er den slags ærgerlige ting som hænder, men tilsammen burde de kunne føre til en dækkende, trykningsværdig bibliografi.

Halfdan Rasmussen. Susanne Corfitzen og Anette Thomsen 1976:20. 244 s.

Jens August Schade. Maren Fergo 1976:21. 130 s. Udlånes kun med forf.s tilladelse.

Knud Sønderby. Dan Hellum 1975:18. 312 s. Udgivet som Studier 23, 1976. 283 s.

Hans Scherfig. Niels Frederiksen 1975:16. Udgivet hos Gyldendal 1977. 228 s.

Hakon Stangerup. Lise Christensen og Kirsten Schmølker 1975:17. 267 s.

Ole Wivel. Eva Marianne Espenhain Larsen 1976:23. 147 s. Udlånes kun med forf.s tilladelse.

Resuméerne redegør naturligvis nærmere for afgrænsninger, især vedr. oversættelser, avisartikler og radio- eller fjernsynsarbejde.

Hertil kan føjes nogle emnebibliografier, mens vi med al respekt for forfatterne ikke opregner de »skrevne«, ikke-bibliografiske litteraturopgaver.

Renaissancen. En litteraturhistorisk standardbibliografi over 1500-tallets fiktionslitteratur med tilhørende litteraturhistoriske værker omfattende Italien, Spanien, Portugal, Frankrig, England og Tyskland. Poul Steen Larsen 1972:49. Indgik i Verdens Litteraturhistorie bind 3, 1971, og er siden udgivet som Studier 11, 1974. 158 s. Forfatteren er fagleder i bogvæsen, den stilling, nedennævnte N. Chr. Lindtner overtog efter anm. og så hurtigt døde fra.

Moltkes og Cassubens salmebøger. Johan Rehling-Qvistgaard 1973:308. 88 s., beskrivelse af 29 udgaver.

Dagmar- og Casinoteatrets opførelser 1919–31. Ann-Marie Winstrup Nielsen 1971:240. 242 s., udførlige oplysninger om 122 + 82 forestillinger.

Humanistiske og samfundsvidenskabelige festskrifter 1960–74. Mona Leergaard 1975:20. 77 s. Som bekendt finder man bøger i bogfortegnelsen, kronikker i Avis-Kronik-Index og tidsskriftartikler i Dansk Tidsskrift-Index, indtil biblioteksvæsenet tillod sig at afbryde sidstnævnte. Blandede skrifter af enhver art har altid været stedbørn, og dette arbejde rejser spørgsmålet om, hvornår man kan vente en tidligere udarbejdet analyse af humanistiske festskrifter offentliggjort.

Verdslige sangbøger på Statsbiblioteket i Aarhus. Sven-Erik Baun-Christensen 1975:31. 265 s., ikke komplet.

Hertil må selvfølgelig føjes personbibliografier fra andre områder – over bogtrykkere, illustrationer, film-folk o. a. – emnebibliografier af alle arter og, hvad litteraturen angår, arbejder vedrørende aktuelle felter som børne- og triviallitteratur. En række lokalhistoriske bibliografier indgår i et større projekt, og en del tidsskrifter er indexeret (NB!).

Serien af *Skrifter* (i kommission hos Gads Forlag) er med en enkelt undtagelse bogtrykt i varieret udstyr. En række numre er bog- og bibliotekshistoriske. Betydelig almen interesse må man tilskrive nr. 4a-e, 6 hæfter (nu også i 2 bind) med 18 redegørelser for fremtrædende *Danske opslagsværker*, red. af Axel Andersen 1970–74. Nærmest DSt ligger Aage Hansens kapitel om ODS og Georg Ronas om Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder; men andre kapitler behandler dagligdagens håndbøger som telefonbog og vejviser, og atter andre de førende bibliografiske hjælpemidler: Bibliotheca Danica (og den gamle katalog over Kgl. B.s Danske afdeling) ved undertegnede, Dansk skønlitterært forfatterleksikon ved Ludvig Bramsen, Dansk bogfortegnelse ved Svend Bruhns og Dansk historisk bibliografi ved Erland Kolding-Nielsen.

Tre rene bibliografier indgår i rækken: (1) *Verdenslitteratur på dansk.* Et udvalg af oversættelser og litteraturhistoriske behandlinger af verdenslitteraturens klassikere. Ved Niels Chr. Lindtner og Erland Munch-Petersen, 1965, 266 s., der kan ses som en spire til sidstnævnte forfatters kæmpeværk på over 600 s.: *Bibliografi over oversættelser til dansk 1800–1900 af prosafiktion af de germaniske og romanske sprog* (Kgl. Bibl./Rosenkilde og Bagger 1976), som vi håber at anmelde følgende år – (9) Erland Munch-Petersen: *Kilder til litteratursøgning*, 1973, 303 s. med 536 annoterede bibliografititler, altså egentlig en bog, enhver arbejdende akademiker kunne have nytte af, og sidst (11) *Danske klassikere*, som er årsagen til at jeg nu, efter hverken at være knyttet til biblioteksskolen eller Danske Studier mere, kunne ønske at pege på disse publikationer.

Danske klassikere, en selektiv bibliografi, 1976, 200 s., bærer kun den tidligt afdøde fagleder Niels Chr. Lindtners navn på titelbladet, men går tilbage til hans liniefagsundervisning (Referater 1973:19, syv forfattere) og er udarbejdet af Lindtner og en af de studerende, nu lærer ved skolen, Margrethe Hammershaimb, der nu har udgivet det gamle fællesarbejde s. m. Lindtners efterfølger i litteraturfaget, fagleder, dr. phil. Mette Winge.

Bibliografien omfatter samlede, udvalgte og enkelte værker samt dagbøger, breve og selvbiografier af afdøde danske forfattere, der stadig læses og studeres.

Det bliver til 826, der dækker 100 personer samt folkeviserne. De store og mellemstore giver sig selv. Af de små er nogle kommet med på det ikke ufornuftige kriterium, at de findes i nogenlunde ny udgave fx. i Munksgaards barokserie. Man har omkring århundredskiftet husket Dalgas og Hjortø og strakt sig til Bauditz, Esmann, Nansen og Rung, i nyere tid til Thit Jensen, Hulda Lütken, Erling Kristensen, Karin Michaëlis, ja endog Poul Henningsen, der dog kun tilhører litteraturen med et lille hjørne af sin indsats. Yngst er Morten Nielsen.

De enkelte optagelser er fyldige og fornuftige, med nyttige bindoversigter og oplysninger om førstetryk. Man kan komme til at glemme en kommentar (1. udg. af 43 og 45), en illustrator (Valdemar Andersen 442), bindtitler (463), registerbind (510), illegale udgavers særlige karakter (611). Men i det store og hele føler man sig udmærket hjulpet. Dette gælder derimod ikke korrekturen, som tydeligvis omfatter både manuskript- og sætterfejl, og som har savnet Lindtners skarpe blik: Forening for Boghåndværk 17, eventyrerne 21 og 24, Lorch 48, Scudder 52, Baggesiana 70, *Mogens* Borup 231, Poul V. Rubow 233, Niels Schiørring 245 og 513, Thomæson Gerner 264, Mytter 454 osv. osv. Iøvrigt har man indført små bogstaver også i ældre titler, dog ikke konsekvent (Rijmstock 264, ordet komedier stavet efter hver udgaves praksis).

Udvælgelsen af titler for hver forfatter er derimod ikke altid indlysende. Man går selvfølgelig ikke af vejen for antikvariske og endda sjældne udgaver, men skæver dog i forordet lidt til opdriveligheden. Man medtager sjældent originaludgaver af skønlitteratur, men kommer derved til at præsentere Harald Kidde med optryk af hans svageste bøger, men uden det aldrig optrykte hovedværk Jærnet – mens omvendt Morten Nielsen får begge sine digtsamlinger med i 1. udg., skønt de er helt opgået i Digte. Man medtager flere udgaver af et værk, ikke blot hvor de på en eller anden måde kan siges at konkurrere pga. indledninger eller apparater, men også hvor det ældre må kaldes næsten værdiløst i kraft af det yngre (Andersens Atten Breve til Henriette Wulff, Liebenbergs udgave af Chr. Winther-breve, Rodes af Holbergs Moralske Tanker). I tilfældet Holberg indledes med en lille paragraf om udvælgelsen. Under folkeviser medtages Recke ene af de stærkt redigerende udgivere, man tager to af Sofus Larsens tre visemonografier (det kan jo kun være pga. textgengivelserne), og man udelader Danske Viser 1530–1630, den altid glømt og nu uopdrivelige; folke- eller ikke folke-, den hører med, især når man fornuftigvis medtager begge skæmtevisseudgaverne.

Synes man, at bogen vakler lovlig meget mellem at rumme *de bedste* eller *alle væsentlige* klassikerudgaver (og enhver finder sine eksemplere, nogle af mine bemærkninger skyldes Torben Nielsen), så må man erindre, at bibliografien ikke blot er et referenceværk for biblioteker og publikum, men også knyttet til den disciplin i biblioteksskolens litteraturundervisning, der hedder udgavekundskab. Den forfines ikke til en tekstkritisk uddannelse, og hvor i vort fag får man den? Men den åbner øjnene for spørgsmål om arter af udvælgelse, normalisering, indledning, kommentar og apparat, ting som bør være uadskillelige fra professionel viden om bøger og litteratur, men som oftest glemmes på steder, hvor litteraturen – undertiden med nødvendighed – udvælges til læsning efter de opdrivelige billigbøgers, de overkommelige xeroxkopiers eller de sidste moders princip. For udgavekundskaben giver den foreliggende bibliografi meget, men ikke

alt, for så var der ikke noget at undervise i. Og for den almindelige bruger meget ofte netop hvad han eller hun skal bruge, men ikke kan læse sig til i de almindelige bibliografier, om sådanne overhovedet findes eller er ved hånden.

En oplagt bog for private og institutionsbiblioteker indenfor området, også for de danskstuderende, som læser klassikere.

Erik Dal.

Einar Haugen: The scandinavian languages. Faber & Faber 1976.

När professor Einar Haugens bidrag till förlaget Faber & Fabers serie *The great languages* nu har utkommit under titeln *The scandinavian languages* och med undertiteln *An introduction to their history* är det en händelse som många har sett fram mot med förväntan.

Då inbegriper jag inte enbart de över sjuttio namngivna forskarna, till vilka Haugen riktar ett speciellt tack i förordet för deras bidrag till verket på ett eller annat sätt. Bland annat genom sin rundresa till skandinaviska universitet våren 1968 för att förbereda och diskutera projektet har författaren spritt kännedom om företaget och skapat förväntningar hos de flesta som vid den tidpunkten var knutna till de institutioner som ägnar sig åt de nordiska språken och deras historia.

Spänningen har hållits vid liv genom flera biprodukter, som kommit i tryck under väntetiden: »*The scandinavian languages. Fifty years of linguistic research (1918–1968)*«, en resonerande bibliografi som ingår i Thomas Sebeoks *Current trends in linguistics* (9. 82–246; även separat i *Janua Linguarum, Series Practica*, 154; 1972); »*Bibliography of scandinavian languages and linguistics 1900–1970*« (Universitetsförlaget, Oslo 1974). – Man kan också nämna det förarbete som presenterades i *The nordic languages and modern linguistics 1: »The language history of Scandinavia: a profile of problems*«.

Till de väntande bör de senaste fyra åren författaren själv ha anslutit sig. Förordet är daterat maj 1972. – En så uppskruvad förväntan kan vara farlig för verket. Om läsaren av det följande anar en lätt besvikelse hos anmälaren, bör han ha den historiska bakgrunden klar för sig.

Vem skriver Einar Haugen för? Han kallar den själv en handbok (manual). Som framgår av förordet har i mycket behovet av en lärobok i *en* volym för engelskspråkiga studenter, som vill ägna de skandinaviska språken ett relativt ingående studium, fått bestämma ramarna för bokens disposition och innehåll.

Genom en primär uppdelning av stoffet i två sektioner, där den första är introducerande och lägger mest vikt på att presentera dagens skandinaviska språksituation (ca 70 sidor) och den andra mera ingående rullar upp det historiska skeendet från urindoeuropeiskan till idag (på ca 340 sidor), har Haugen i första hand velat tillgodose behovet av en grundkurs respektive en avancerad kurs. – Man bör observera att det alltså inte är fråga om någon renodling av »synkrona« respektive »diakrona« aspekter.

I den första delen får den obevandrade en allsidig sociolingvistisk presenta-

tion av det skandinaviska språkområdets termer, språkbärare och miljö, skriftspråkens historia och karakteristik, deras användning och bearbetning, förhållandet mellan skriftspråken och de talade språken, förhållandet till främmande språk. Den introducerande delen avslutas med en schematisk kontrastiv framställning av isländskans, färöskans, nynorskans, bokmålets, danskans och svenskskans ortografi, fonologi, morfologi, syntax och lexikon. Genom detta förbereds det avslutande kapitlets historiska bakgrund, som ger det historiskt och språkhistoriskt motiverade kronologiska och terminologiska skelettet (årtal, perioder).

Haugen framhåller i förordet, att efter dessa första sju kapitel kan läsaren, »the graduate student and the general intelligent reader«, nöja sig med att ha fått skingrat den värsta okunnigheten om de skandinaviska språken och lägga boken ifrån sig, *eller* med väckt aptit fortsätta för att mera detaljerat få veta hur »a single language splits up into dialects and develops new languages out of old«.

Det är ganska uppenbart att det introducerande avsnittet alldeles särskilt vänder sig till dem som inte har några förutfattade meningar om de skandinaviska språken. Därmed är ingalunda sagt att den mera insiktsfulle skandinaviske läsaren kan hoppa över inledningsavsnittet utan att gå miste om värdefull information. Tvärtom är det kanske här han hittar det allra värdefullaste i boken: fågelperspektivet, de nordiska svanornas flykt ur augur-perspektiv, rättare sagt. Det är en dataspäckad framställning, präglad av engagerad neutralitet. Den hade knappast kunnat skrivas av någon annan, lika fritt från nordisk etnocentricitet och samtidigt med den auktoritet som ett högkvalificerat mångårigt vetenskapligt arbete med väsentliga frågeställningar inom problemfältet förlämnar. För dem som känner till Haugens bidrag om den nordiska språkförståelsen, hans syn på de skandinaviska (skrift-)språken som kulturella artefakter, hans studier i språkplanering med särskild koncentration på Norge, innebär läsningen naturligt nog en koncentrerad och sammanhängande framställning av inte helt okända synpunkter.

Särskilt kapitel 3, »The cultivation of language«, ger relativt fräscha sammanställningar av data, t. ex. för modersmålsundervisningen och produktion och konsumtion av det skrivna ordet. De ger möjligheter till såväl inomnordiska jämförelser som till ett internationellt perspektiv. Minoritetsspråkgrupperna och deras problem glöms inte heller bort. – Att siffrorna inte är helt nya vid bokens tryckning hänger bl. a. samman med den utdragna förlagsbehandlingen.

Om framställningen av den norska språksituationen gör att alla norska läsare kan instämma i lovorden av författarens neutrala hållning är naturligtvis en öppen fråga. (Om nynorsk: »In learned and scientific writing it lacks suppleness [. . .]«).

När jag i fortsättningen väljer att ta upp ett fåtal av de problem som behandlas i *bokens andra sektion*, gör jag det med tanke på att majoriteten av denna tidsskrifts läsekrets kan tänkas vara intresserad av Haugens utförligare handboksbehandling av mer eller mindre klassiska problem och tvistefrågor i de nordiska språkens historia. Också den andra delen riktar sig formellt till en läsekrets av icke-nordiska studenter, som behöver en handbok för sina mer djupgående studier i de nordiska språken och speciellt deras historia. Men det kan knappast råda tvivel om att Haugen samtidigt har skrivit för en kvalificerad

läsekrets av nordiska språkforskare, för att fylla en besvärande lucka i handboks litteraturen: en övernationell kritisk sovring och syntes av väsentliga forskningsresultat rörande de nordiska språkens historia, med antydningar om svaga punkter och utvecklingsbara problemområden.

Den formella handboks karaktären för studenter markeras främst genom ett fylligt urval textprov med engelsk översättning, från Gallehushornet och ett tjugotal andra runtexter till Arnulf Øverlands språkstridsinlägg *Bokmålet – et avstumpet landsmål*. Alla yngre och såvitt möjligt de äldre texterna har metaspråkskaraktär, kommenterar språket, en urvalsprincip som bör ge även en mera kvalificerad nordisk läsekrets något nytt på de ca 65 sidor som textproven upp-tar.

Till bokens primärt pedagogiska sidor får också räknas de över tjugo kartorna (ritade av Thomas L. Markey). Närmare hälften används till att illustrera sådant som Skautrup kallar »sprogenes ydre kår« från istiden till idag, medan en hård kärna på 12 kartor presenterar de isoglosser över medeltida novationer, som sammantagna skapar dagens (eller rättare gårdagens) språkgeografiska helhetsbild av de nordiska dialekterna. De tolv kartorna borde representera kvintessensen av den dialektkännedom som finns arkiverad vid våra nordiska dialektarkiv och tillgänglig antingen genom tidigare kartografering eller i annan form, däribland arkivpersonalens muntligt förmedlade sakkunskap.

Hur mycket detaljgranskning kartorna tål förblir dock oklart genom att det ingenstans redogörs för principerna för kartograferingen. För vilken tidpunkt skall de anses giltiga och för vilka språkbrukare? Samma fråga kan ställas beträffande de flesta arbeten av denna typ. Vi vet det ungefärliga svaret: för genuina dialektalare på den tiden det fanns genuina dialekter. Eftersom uppfattningen om när detta paradisiska urtillstånd rådde kan variera avsevärt – på några ställen inom området gäller det till äventyrs än idag? – och primärkällorna helt givet har en varierande hållning till detta, även när det rör sig om samma drag, är en detaljerad redovisning mer än man kan begära. Men problemet borde ha antytts.

Jag vill punktbelysa saken genom att se något närmare på en liten bit av en isogloss som jag råkar ha en viss förstahandserfarenhet av. *Öland* är en tillräckligt stor ö för att få en klar markering på kartorna, t. ex. karta 18, som ger utbredningen av uvulart *r* (bagtunge-*r*). Enligt kartan finns inte uvulart *r* på Öland.

Den primärkälla kartan bygger på är utan tvivel Gösta Sjöstedts *Studier över r-ljuden i sydskanadinaviska mål* (1936). Jämför man med Sjöstedts karta (s 319) ser man att denne dragit in gränsen över Öland, så att ett par socknar mitt på ön hör till bakre-*r*-området. Till saken hör att Sjöstedts gräns uttryckligen bygger på majoriteten av 50-åringarnas uttal vid undersökningstillfället (anges på Sjöstedts karta). Studerar man Sjöstedts avhandling mera detaljerat finner man att bakre *r* enligt hans undersökning är väletablerat på ön. Bl. a. har en majoritet av informanterna från Borgholm bakre *r*. En förnyad undersökning 1973 visar att bakre *r* fortfarande är dominerande i socknarna på mellersta Öland, där nordgränsen går tvärs över ön. (Se Ohlsson, Nielsen, Schaltz; ANF 1977).

Exemplet visar att den som eventuellt åker runt i Norden med *The scandinavian languages* som en språklig Bædeker kan få svårigheter med att orien-

tera sig. Man kan t. ex. fråga sig hur väl markeringen av gränsen mellan r-varianterna i Sydnorge överensstämmer med dagens språkliga verklighet. Kartans Ölands-information motsvarar utan tvivel den språkliga verkligheten för hundra år sedan. Det gör å andra sidan knappast resten av informationen om bakre r's utbredning. Vi skulle då ha fickor med främre r lite här och var i Syd-sverige och Jylland.

Kanske är exemplet allt för väl valt när man är ute efter att varna för kartornas förenklingar av den språkliga verkligheten. R-realisationen är av allt att döma en sen möjlighet att markera en regional eller social språklig grupp-tillhörighet. Genom att den är löst knuten till systemet (allofonisk variation) kan den förmodas vara mindre stabil som regionalt skiljande kriterium än annat som har kartograferats. Fast å andra sidan: vilka kriterier idag är mer stabila, med mindre de har kodifierats i något av de nationella skriftspråken?

En samlad diskussion om kartograferingens vådor hör avgjort till det man saknar i en framställning på den nivå det här rör sig om. Att alla tolv kartorna med isoglosser placerats vid de kapitel som behandlar tiden 1050–1550, samtidigt som de ger besked om utbredningsförhållanden som – mycket grovt uppskattat – närmast gäller för 1800-talets sista decennier, skärper kravet på en sådan diskussion. En annan sak är att texten ofta kompletterar och nyanserar kartbilderna i önskad riktning. Så är fallet med r, där Haugen på en knapp sida (369 f) refererar och kommenterar de viktigaste synpunkterna på r och själv närmast ansluter sig till Trautmanns hypotes om en spridning efter Europas handelsvägar från ett parisiskt modeuttal på 1600-talet.

Exemplet är användbart för att belysa bokens handboks-karaktär. I förordet säger Haugen lite kryptiskt att han inte kunde »manage the mass of materials without sacrificing either the readability or the completeness of coverage«. Det skall sägas att han i vart fall inte har offrat läsbarheten. Med korta, raska meningar går han rakt på kärnpunkterna. Koncentrerade källhänvisningar av typen (Sjöstedt 1936, Nielsen 1951, Skautrup 2.345) i själva texten ger den mindre initierade möjligheter att själv gå till källorna via den avslutande bibliografin, och visar den mera initierade omedelbart vad han bygger framställningen på.

Framställningsättet ger nog den initierade mest. Att Haugen har offrat »the completeness of coverage« kan ingen beklaga. Om författaren hade känt kravet att själv bedriva detaljstudier av varje isogloss hade vi aldrig fått se resultatet, helheten. Det är den helhetsbild Haugen levererar som bör intressera. Frågan är vad det är för helhetsbild han ger och om de båda antydda läsarkategorierna får samma helhetsbild.

Om man skulle ställas inför valet att karakterisera Haugens bok som antingen en nerbantad Skautrup för hela Norden eller en utvidgad Wessén, är det utan tvivel den första karakteristiken som är mest korrekt.

Med Peter Skautrups *Det danske sprogs historie I–IV* delar *The Scandinavian languages* den ambition att placera de språkliga förändringarna i ett socialt sammanhang, om vilken Einar Haugen själv säger: »Even if I would, I could not conceal my bias in favor of the sociolinguistic approach to language«. (Med »utvidgad Wessén« tänker jeg i första hand på Wesséns *De nordiska språken*, med vilken den naturligtvis dock har större likhet än Wesséns *Svensk språk-*

historia I–III, som saknar praktiskt taget varje antydning om att det finns socio-lingvistiska komplikationer i historien).

Nu har Haugens bok ju i själva verket i sin integrerat nordiska framställning en helt egen profil, som blir tydligare ju närmare nutiden man kommer och ju mer materialet inbjuder till kontrastiva analyser mellan främst de nyare nordiska skriftspråken.

De tre första avsnitten: »the prehistoric era (to A. D. 550): protoscandinavian«; »Ancient Scandinavia (550–1050): common scandinavian«; »the middle ages (1050–1350): old scandinavian«, tillsammans med texter täckande ca 150 sidor, skiljer sig *principiellt* inte mycket från Skautrup eller andra, mera kortfattade framställningar. Detta betyder inte att inte Haugen skulle ha intressanta nyvärderingar i flera avseenden när det gäller frågor som förhållandet mellan nord-, väst- och östgermanska, runornas historia, synkope, omljud och brytning. Det är heller inte sagt att den invändning jag skall försöka formulera mot den traditionella helhetsbilden i det följande, inte skulle finnas embryonalt i Haugens text (t. ex. s. 150: »The term CSc (Da *fellesnordisk*, Sw *samnordiska*) is a useful abstraction for the common elements in what were no doubt both geographically and historically diverging dialects«). Helhetsintrycket som Haugen förmedlar gör att bokens karaktär av *milstolpe*, förstått så att Haugen på ett förtjänstfullt och kritiskt sätt lojalt sammanfattar den genetiska språkhistoriska forskningens resultat på dess egna villkor, är mer framträdande än *vägvisarfunktionen* till vad jag också för dessa äldsta tidsavsnitt menar måste vara en mera realistisk helhetsbild.

Överväganden beträffande bokens »*helhed og struktur*« leder tankarna till Poul Diderichsen. För ca trettio år sedan höll han en diskussionsinledning till Det første nordistmøde i København (1946), med titeln »Maal og Midler i Nutidens nordiske Filologi«. Diderichsen ställer där några ännu idag aktuella frågor:

1. Kan den nordiske Tekstfilologi ventes ved nye Udgaver at give væsentlige Bidrag til en dybere eller præcisere Forstaaelse af ældre nordisk Aandsliv, og tør man tilskrive en saadan Forstaaelse Betydning for Nutidens Menneskeopfattelse eller kunstneriske Symboldannelse?
2. Kan man ved en udvidet og bedre organiseret sproghistorisk og sproggeografisk Forskningsindsats vente at naa til sikre Resultater vedrørende den anonyme Kulturs ældre Stadier og Udbredelsesveje, og tør man tilskrive saadanne Resultater Betydning for den almene Hjemstavnsfølelse og Kulturbevidsthed?
3. Kan man inden for nordisk Filologi undgaa i Teori og Praxis at anerkende Nødvendigheden af en eksplicit strukturel Tilstandsbeskrivelse som Forudsætning for en metodisk tilfredsstillende genetisk (fysiologisk, psykologisk og sociologisk) Sprogforklaring?
4. Har Nordisterne ved Siden af deres nationalt-kulturelle Opgaver en Forpligtelse til ud fra det Materiale, de behersker, og de specielle Problemer, de stilles over for, at yde deres Bidrag til den almene Diskussion om Lingvistikens Metode og om Sprogets erkendelsesteoretiske Stilling, og medfører denne Forpligtelse Behovet af en Kursændring i Forskning og Undervisning?

Sina egna svar organiserar Diderichsen under två rubriker: »I. Den nationale Filologi«, inom vilket område han menar att det mesta av »menneskelig Værdi« redan har gjorts, och »II. Den regionale Lingvistik«, där hans poäng är att »den højt udviklede genetiske Metode har naaet Grænsen af sin Ydeevne, og de foreliggende Forsøg paa at kombinere sproghistoriske og geografiske Metoder afslører, at man ikke har klargjort sig de teoretiske Forudsætninger for disse vanskelige Operationer«.

Framför allt var Diderichsens inlägg ett understrykande av det retoriska i fråga 3: explicit strukturell tillståndsbeskrivning är en förutsättning för en metodiskt tillfredsställande genetisk (eller annan) språkförklaring.

Diderichsens appell har inte klingat ohörd och särskilt skall inte Einar Haugen anklagas för att ha glömt strukturalistiska synpunkter i sin forskning eller i sin behandling av olika detaljer i handboken. Min invändning går på att han *trots* detta, och *trots* att han både i praxis och i förord dessutom understryker sitt sociolingvistiska sätt att närma sig ämnet, så är det långt fram i tiden den genetiska språkhistoriens helhetssyn han förmedlar. Den helhetssyn alltså, som han sammanfattar i förordets beskrivning av andra delen, där man i detalj kan få veta »hur ett enda språk splittrar sig i dialekter och utvecklar nya språk av gamla«.

Det är den syn som Stammbaum-metoden oundvikligen leder fram till, en variant av Babelstorn-myten som understryker det paradisiska urtillståndet, då alla i Norden, i Germanien, i Indoeuropa, talade samma språk. Detta är förmodligen inte riktigt, åtminstone har vi inte möjlighet att bevisa saken. – Däremot finns det starka sannolikhetsbevis för att språkskillnader i Norden har existerat så långt tillbaka i tiden vi kan blicka, och inte minst under *common scandinavian* (550–1050). Det jag vänder mig mot är alltså mer specifikt att Haugen, som andra, inger föreställningen att yngre medeltid skulle vara den period då parastillståndet i språkligt avseende bryts i Norden, och då dialektsplittring med bestående följder uppträder.

Jag har redan varit inne på hur jag saknar en diskussion om de teoretiska förutsättningarna för »de foreliggende Forsøg på at kombinere sproghistoriske og geografiske Metoder« i samband med bokens kartmaterial, som återger 1800-talsisoglosser som om de hade aktualitet både idag och under medeltiden. Det har de i och för sig också, som illustration på dialekternas mångfald. Men det ger en felaktig bild av helheten, genom att några kartor för tidigare perioder inte har ritats ens med den precisionen. De skulle inte heller kunna framställas. Vi har nämligen inga dialektundersökningar från 1000-talet som skulle kunna gälla för både 300-talet och 1100-talet, för att dra en skalenlig parallell.

De antydda starka sannolikhetsbevisen för dialektsplittring under äldre tid kan hämtas från den genetiska språkhistorien, som övertygande visar *en sak: att stora språkliga förändringar har ägt rum. Hur* dessa språkförändringar har gått till är den genetiska språkforskningens käraste tema, som man har utvecklat på ett av t. ex. Diderichsen ifrågasatt sätt. Ingen har dock ännu lyckats frigöra sig från indoktrineringen som går ut på att det är fråga om i huvudsak logiskt ordnade förändringar på vägen från det gemensamma, rekonstruerade urspråket till – som regel – det nationalspråks tillstånd, som är utgångspunkten för den forskare som beskriver förändringen (det svenska språkets harmoniska

utveckling till idag i Wesséns *Svensk språkhistoria*; det danska riksspråkets något mer kampbetonade historia med på det hela taget övervunna faror, särskilt i fråga om påverkan söderifrån, hos Skautrup).

Genom att Haugen arbetar med ett övernationellt perspektiv, blir han medveten om och har synnerligen tillfredsställande klargjort den sociolingvistiska dynamiken i Norden från de äldsta nationalstatsbildningarnas och nationella skriftspråkens tid. Hans bakgrund som tvåspråkighetsforskare har också gjort honom i stånd att skickligare än någon annan beskriva hanseperiodens språkliga Norden.

Men tiden dessförinnan är i huvudsak den abstrakta genetiska språkhistoriens domän. Dess principiellt abstrakta rekonstruktionsmetodik, på grundval av ett i tiden och rummet spritt och glest fyndmaterial (där till yttermera visso tid och rum, eller åtminstone det ena, nästan aldrig kan anges med någon som helst precision) tenderar hos Haugen liksom hans föregångare att bli konkret språkhistoria likvärdig med den, där materialet ger oss en stabilare grund att stå på.

Genom denna språkligt fyndfattiga periods textfragment ser vi spridda belägg på avslutade eller pågående språkliga förändringar, som vi kan identifiera genom att de har blivit bestående inslag i kända språktillstånd: ljudskridningar, synkope, omljud, brytningar etc. Allteftersom en novation har slagit igenom i de bättre kända senare språktillstånden, struktureras dessas språkliga förhistoria i förmodat homogena språkområden. Iblandt är materialet så utförligt att detta svårigen låter sig göra. Då utbryter polemik, som om förhållandet mellan nord-, väst- och östgermanska.

De sannolikhetsbevis jag syftar på är alltså själva förändringarna, deras mängd och omfattning. Just det att många och stora förändringar omfattar vidsträckt befolkningsområden gör det vid närmare eftertanke *särskilt* sannolikt att vi har att räkna med – åtminstone temporär – stark språklig splittring inom detta område. Man kan naturligtvis tänka sig, och det är vad den genetiska språkhistorieskrivningen suggererar till, att dessa förändringar enbart har yttrat sig som språkliga generationsmotsättningar mellan äldre och yngre språk. Det vore dock märkvärdigt om ättsamhällets enda språkliga motsättningsförhållande skulle ha varit ett mellan föräldrar och barn, och om det äldre språktillståndet alltid skulle leda till det yngre genom en språkförändringens inre logik, utan yttre påverkan, och hos en och samma generation över stora områden.

Något sådant kan inte ha varit regeln. Alltså drivs vi till konstaterandet att stora språkliga förändringar i samma riktning inom större områden vittnar om en språklig påverkan av en typ som sociolingvistikens har frilagt i viss utsträckning. Under den tid det har tagit till dess en novation har spritt sig till det fulla utbredningsområdet, har vi haft dialekt- och sociolektmotsättningar. Dessa har inte varit små, när det gäller sådana företeelser som går under beteckningarna synkope, omljud och brytning. Det kan läggas till bilden att äldre språkhistoria i mycket är de segrande novationernas historia, och att förändringar som *inte* har slagit igenom kan ha gjort den språkliga splittringen större än var de genomförda förändringarna anger.

När de kända stora förändringarna i förbluffande grad har resulterat i gemensamt slutresultat över området får det närmast tillskrivas en vikingatidens, men tidigare också folkvandringstidens, politiskt och socialt baserade enhets-

kultur med stor kommunikationstäthet. Allt vad man vet om vikingatiden tyder på stora sociala klyftor, inte bara mellan fria och trälar utan också t. ex. mellan dem som satt hemma och vikingarna. Det är naturligtvis de senare som har kunnat medverka till språkförändringarnas spridning och som har representerat de efterbildade sociolekterna.

Hur snabb spridningen har varit mellan två punkter, t. ex. Björketorp i Blekinge och Eggjum i Sogn, kan vi i och för sig få en så säker uppfattning om som en arkeologisk datering tillåter (språklig och runologisk datering är cirkelbevis). Men även om en sådan arkeologisk datering skulle vara exakt – och det är förvisso inte fallet –, vet vi ju egentligen ingenting om de verkliga spridningsvägarna och -tiderna i området i dess helhet.

Det är inte sannolikt att Björketorp betecknar startpunkten och Eggjum slutpunkten i någon som helst språklig process, som man så skulle kunna datera och få något mått på förändringens hastighet genom. Mycket troligt är att språkliga novationscentra varit belägna på annat håll än där händelsevis dessa runstenar ristats och bevarats.

En *språkgenetiskt* sett äldre form behöver heller ingalunda innebära att en inskrift med denna form i absoluta kronologiska termer är äldre än en annan med motsvarande yngre form. Om det hade varit så, skulle en rent språklig datering av texter från exempelvis Blekinge och Sogn under historisk tid ge egendomliga resultat. Men när det gäller förhistoriska språkliga minnesmärken har det lagts ner stor möda på datering utifrån en doktrin som inte ger möjlighet för »ologiska« utvecklingar motsvarande dem i Norge eller Skåneland under nyare tid ($b, d, g > p, t, k$; infortisförsvagat $-e > -a, -e, -i, -u, -o$ etc.). Att man aldrig har tänkt sig att politisk aktivitet på liknande sätt också i förhistorisk tid kan tänkas delvis ha vänt upp och ner på språkhistorien uppfattad som autonom genetisk språkhistoria hänger väl samman med att man bara i mycket begränsad utsträckning föreställt sig att äldre och yngre språkfomer kunnat vara samtidiga här i Norden, och då inte med klart regional och social snedfördelning.

Den kritik av den traditionella helhetsbilden som jag här har fört fram innebär alltså att jag måste sätta ett stort frågetecken för tanken att de skandinaviska språkens historia är historien om hur »a single language splits up into dialects and develops new languages out of old«.

Språkhistorien levererar själv bevisen för otillräckligheten i dess helhetssyn. Tidvis, om inte rentav normalt – också under förhistorisk tid –, har sannolikt språkmotsättningar av betydande omfattning präglat språkområdet. När de omfattande språkliga förändringar, som den genetiska språkhistorien beskriver, har blivit slutgiltigt genomförda, får det snarare sägas vittna om politisk och språklig motsättning och kamp än om långvarig frid och harmoni.

Paradoxalt nog kommer min kritik främst att gälla framställningen av den period som Haugen kallar »common scandinavian«. Det förefaller som om utvecklingen då leder fram till ett senare tillstånd av långtgående nordisk språkgemenskap, omvittnad framför allt genom benämningen »dansk tunga« (se Skautrup, Kulturhist. lex. II, sp. 662 f). – Men också när det gäller sådana vittnesbörd om språksamhörighetskänsla (jämförbara med dem Haugen i större skala

har samlat in omkring 1950 i sitt sociolingvistiska pionjärbete »Om nordisk språkförståelse. En opinionsundersökelse.«) finns starka skäl för försiktighet vid tolkningen. Språksamhörighetskänslan kan t. ex. ha gällt en socialt tämligen snävt begränsad nordisk överklass. När de historiska källorna börjar flyta rikligare, och långt fram i nyare tid, är det ju snarast en sådan klass, med ekonomiska och politiska intressen utöver dåtida eller nutida nationalgränser, som avtecknar sig i feudalsamhället.

Not. Kommen så långt i min kritik av Haugens helhetssyn på äldre nordisk språkhistoria, var det naturligt för mig att undersöka om inte en sådan tankegång formulerats tidigare. Det har den faktiskt till viss del, i ett verk på 952 sidor, avfattat på engelska. Det återfinns emellertid inte i Haugens nämnda bibliografiska förarbeten. Överhuvudtaget har det lämnat få spår efter sig. Där det nämns (anmälan av L. L. Hammerich, *Danske Studier* 1953; litteraturhänvisningar i *Kulturhistoriskt lexikon* under oppslagsorden *dansk tunga*, *norrönt språk*) är det »dödsskallemärkt«. På det hela taget förefaller det aldrig ha blivit känt.

Verket är av Håkon Melberg, *Origin of the Scandinavian nations and languages, an introduction*, I-II (Halden 1949–51). Melberg framför här en teori om språkförhållanden och politiska förhållanden i Norden under äldre tid, som utgår från en analys av begreppet *dansk tunga*. Han tar det som ett vittnesbörd om att när medeltida källor från Norge, Island och Sverige brukar termen om sitt språk, så beror det på en invasion av daner under folkvandringstiden över hela Skandinavien, med genomgripande språkliga konsekvenser.

Det må vara att Melbergs tes, med dess enormt vidlyftiga argumentation, är omöjlig att acceptera i dess helt konkreta form. Pusselbitarna från olika källor (Saxo, Snorre, arkeologiska fynd, analys av olika språkliga termer etc.) förefaller att passa blott allt för väl samman. Den intelligent genomförda argumentationen har dock visat vilka utrymmen som finns för en alternativ helhetsbild av det språkliga och politiska Norden under förhistorisk tid, och hur bräcklig den traditionella språkhistoriska uppfattningen, om ett stort homogent språkområde – men med dokumenterat omvälvande språkförändringar – ter sig.

Det kan åtminstone vara värt att häva dödsskallemärkningen av Melbergs verk, och det finns skäl att beklaga att Haugen tydligen inte har känt till det.

Jag menar också att det kan vara värt att höja rösten en aning när det rör kritik av den genetiska språkhistoriens historieuppfattning. De »klassiska« framställningarna av Nordens språkliga förhistoria har haft en grundläggande betydelse för uppfattningen om språkförändring i allmänhet, och inte bara för språkförhållanden utan för förhistoriska förhållanden på det hela taget i Norden. En mera kritisk revision än Haugens förefaller vara befogad.

Kanske är det oundvikligt att *detaljfel* smyger sig in i en så omfattande framställning som Haugens, även om sakkunniga manuskriptgranskare har medverkat. Inför en kommande bearbetning med tanke på en paperbackupplaga, som skulle kunna göra boken spridd som akademisk lärobok i Skandinavien till överkomligt pris – dess nuvarande pris på 20 pund netto predestinerar den knappast

till en sådan funktion – har jag några påpekanden, som är allt annat än uttömmande.

Förutom kartorna bidrar ca 25 tabeller och liknande grafiska uppställningar till informationens översiktlighet, häribland tio sidor komparativa paradigm i ett avslutande appendix. På dessa sista sidor har några grava felaktigheter insmugit sig. De bör rättas omgående, för att inte de amerikanska studenterna skall få en felaktig uppfattning om nuspråken.

En bagatell är att 60 återges med *treds* på danska, i stället för *tres*. Den uppfattningen går kanske också många danskar runt med. – Men den svenska verbböjningen har råkat mycket illa ut. I tabell 8 A anges verbens stamklasser med följande exempel för de svaga verben: *älska-*, *väl(j)-*, *döm-*, *tro-*. Det slår en som förbryllande när man tittar på grannspråken i de komparativa paradigmerna, att det för isländska, färöiska och nynorsk anges en tvåstavig stam (*elska-*) motsvarande svenskan, men för bokmål och danska en enstavig (*elsk-*). Detta får en att spekulera över principerna för den kontrastiva analys som de komparativa paradigmerna utgör. Och det är kanske bara bra.

I tabel 8 B ges så bl. a. ändelsemorfer till dessa presenstammar:

svensk presens indikativ singularis stark, 1., 2., 3. person: -'er
-        -   -   -   svag,   -   -   : -r

Detta är inte bra. För de starka verben kan man möjligen acceptera en sådan schematisering, även om den leder fel för minst två av sju exemplifierade stammar. (Det heter *bär* och *far*, inte *bärer* och *farer*. Det tredje av de sju exemplen är inte heller lyckat: *giver* är visserligen korrekt genererat av regeln, men *ger* är dagens normalform).

För de svaga verben blir *älska-r* och *tro-r* rätt, *väl(j)-r* och *döm-r* fel. Visserligen anges det under rubriken *Comparative paradigms* att endast viktigare paradigm tagits med och att man för detaljer hänvisas till de enskilda språkens grammatiker, men jag har förgäves letat efter något ställe i boken, där man kunde tas ur villfarelserna genom en utförligare uppställning eller några modifierande morfonomatiska regler.

Som presens indikativ *pluralis* anges för svenskan *-er/-r* (liksom *-'er/-er* för danskan och motsvarande för nynorsk och bokmål). Det förefaller mig särskilt illa gjort för svenskans del, med tanke på att specifika pluralformer på *-a(-∅)* inte kan sägas vara helt dödförklarade. Åtminstone kan de lätt finnas i ett »modernt« litterärt textpensum med inte alltför rigid definition på »modern«. – Här borde ha stått: » = sing.» för både svenskans och danskans del, med tillägg av »*-a(-∅)*« som alternativ för svenskan.

Mindre lyckat är också att ange *-a* som infinitiv i svenskan och *-e* i danskan (utan tillägget »*-∅* efter vokal i stammen«) i och med att *tro-* förekommer som stamexempel. Ungefär detsamma gäller om sv. pres. part. *-ande* som borde kompletteras med (»*-ende* efter vokal i stammen«).

När man kommer till kolumnen »imperativ«, som har »--«, d. v. s. *-∅* för alla sex språken, förstår man varför Haugen valt att låta *älska-* etc. variera med *älsk-* som stammorm. – Man förstår och förstår ändå inte. Är det inte att placera kontrasterna på fel ställe, när man på detta sätt vill dra uppmärk-

samheten till stamformen? Praktisk erfarenhet säger att det är den en- resp. två-staviga imperativformen i de frekventaste verbklasserna i danskan och svenskan som är problematisk (elsk! älska!).

Det är närmast obegripligt att en sådan svit av missgrepp drabbat presentationen av verbböjningen. För svenskans del hade oskrivet här varit bäst.

Det skall inte hemlighållas att många av bokens sidor har gett anledning till bockar eller frågetecken i kanten. Förmodligen kommer nordiska kollegor med andra erfarenheter och kunskaper än jag att hitta andra fel att anmärka på. En fullständig lista skulle bara (eventuellt) kunna glädja bokens författare.

När man som slutomdöme varmt vill rekommendera boken för allmän läsning är det således inte för att felet är få, utan för att förtjänsterna är många. Utöver vad jag tidigare har framhållit vill jag starkt trycka på själva framställningskonsten och ge ett smakprov på en författarhållning jag tycker är välgörande. Einar Haugen redogör i 8.7.5 kortfattat men praktiskt taget heltäckande för alla seriösa teorier om runornas ursprung. Han avslutar katalogen med att hänvisa till senare litterära källor, enligt vilka runorna hade uppfunnits av Oden och skänkts åt mänskosläktet av honom; »perhaps this is as good a theory as any«!

Jag har redan laborerat med antitesen milstolpe/vägvisare. Det lutar åt att – på grund av de framförda invändningarna – utnämna verket till en milstolpe, men med klar vägvisarfunktion. Einar Haugen har lojalt och insiktsfullt, och dessutom med en förmedlingskonst som inte är envar nordist given, sammanfattat »vetenskapens nuvarande ståndpunkt«. Min huvudinvändning är att han i vissa avseenden varit alltför lojal. Genom den sociolingvistiska hållningen till språkhistorien, som han inte hade behövt be om ursäkt för i förordet, kan hans arbete både bli en vägvisare till ett spännande område av »den regionala lingvistikens« som inte har haft högkonjunktur under senare år, och ge inspiration till fortsatt arbete i riktning mot en realistisk nordisk språkhistoria.

Stig Örjan Ohlsson.

Erik Dal: Samlet og spredt om folkeviser. Fagmandens, bibliografens og samlerens esterskrift til Nordisk folkeviseforskning siden 1800 (1956). Odense Universitetsforlag 1976.

Folkevisestudier og Danske Studier hører sammen. Der er en konsekvens, og både fagligt og menneskeligt en vemodig, deri, at tidsskriftets redaktør gennem 26 år forlader redaktionen samtidig med, at han afslutter sin endnu længere virksomhed som viseforsker. Men konsekvensen gælder også tidspunktet. I 1976 udsendtes under Erik Dals ledelse de sidste to bind af Danmarks gamle Folkeviser: melodibindet (XI) og registerbindet (XII). Med en konsekvens, der næsten grænser til det uforståelige, er endelig også beslutningen gennemført. Redaktøren af Danske Studier tager en upåfaldende afsked i den sidste sætning i 1977-årgangens sidste anmeldelse, – men viseforskeren skiller sig af med sit bibliotek! 3. april 1976 afgik til Odense Universitetsbibliotek »c. 17 hyldemeter nordisk og anden folkeviselitteratur, godt 2 m særtrykskapsler samt c. 3 m tidsskrifter«, foruden manuskripter til *Fagmandens, bibliografens og samlerens*

efterskrift til Nordisk folkeviseforskning siden 1800 (1956). Med denne undertitel betoner Erik Dal kontinuiteten i sin viseforskning.

Hovedstykket i *Samlet og spredt om folkeviser* er den fjerde C. C. Rafn-forelæsning, som Dal holdt 22.11. 1976 om *Oversættelser af nordiske folkeviser*. Dertil kommer en *Egen visebibliografi* og endelig *Samlereens efterskrift* om samlingens opståen, udvikling og afståelse. Efterskriftens køligt objektive titel *Folkeviselitteratur i OUB* demonstrerer den fuldbyrdede vilje til at skille sig ved samlingen i mere end materiel forstand. Og efterskriften lader forstå, hvorfor samleren og forskeren (der jo ikke kun er samme person, men også samme funktion) ikke ville fortsætte ud over færdiggørelsen af DgF: » – i min tid har en selvopgivende flugt fra de klassiske indfaldsvinkler været iøjnefaldende, og halv- eller helsociologiske metoder har vundet terræn, hvilket er ligeså legitimt, bare ikke viseforskning jeg er med i«. (57). Dog har Dal ikke tvivlet om, at hans samling, som er enestående ved sin fuldstændighed, skulle komme fremtidige *forskere* til gode: »Der er i denne bogmasse rige muligheder for emner og synsvinkler, der aldrig blev mine. Flere par øjne vil se mere og bedre end eet par –« (54). Fremtidige *samlere* går således glip af »småting fra omkring 1800 fra Johan Munthe-Bruns sagnagtige samling, hele Svend Grundtvigs folkevisestrød og andre avisbidrag fra 1840erne«. Dog er nogle af de allerstørste bibliofile numre: Vedel, Percy, Herder *ikke* solgt.

Forelæsningen er angiveligt Erik Dals sidste folkevisearbejde, skrevet »mens bøgerne endnu var i huset«. Med en rigdom af eksempler, som netop kun denne samling i sin helhed kunne afgive, illustrerer Dal emnets egnethed til »enkelstudier af semesteropgavens eller specialets niveau og omfang« (14). Dette emne er væsentligt, fordi, kort og godt, »Balladerne har formidlet nordisk ånd«. At undersøge en oversættelse er for det første at karakterisere det sprog, der oversættes *til*: engelsk rigsmål eller skotsk – dialekt(?), fx. Dernæst kommer spørgsmålet om oversættelsens forhold til originalen: hvordan overføres helhedspræget? – hvor dybt går troskaben i det små? Videre: det oversatte værks almindelige anlæg: hvordan definerer det ved sit udvalg »folkevisen«? – i hvilken overordnet sammenhæng præsenterer den viserne? Holdningen til de enkelte visegenrer og den detaljerede undersøgelse af sprog og stil er selvfølgelig analysemaal. Med forkærlighed opholder Dal sig ved studiet af dedikationer, fortaler og noter. For hvad der slige steder indimellem kan forekomme fagligt irrelevant, – kunne være menneskeligt berigende. Dét er jo det særlige ved denne samler, udgiver, redaktør og forsker, at han altid finder plads for »et og andet personligt og eventuelt kuriøst træk«.

Den lille fine bog anskuelligør således alsidigt en humanisme af gammel dyd: et virke mellem bøger, men for mennesker. Bibliografien aftegner den altid fastholdte linje i forskerens produktion: en formidling af lærdom, indadtil overfor medforskere, med hovedværket om Nordisk folkeviseforskning, med de senere opfølgende forskningsoversigter og med redaktionen af DgF X–XII; udadtil med de mindre viseudvalg til almenlæsning, for danskere og udlændinge, og til skolebrug. Og dertil den teoretiske og praktiske interesse for bogens æstetik, – som dette sidste visearbejde i sig selv er et vidnesbyrd om.

Vi får trøste os med, at visestudiets førstemand ikke blot har frigjort sig *fra*, men også *til*. På andre forskningsfelter har Erik Dal da også forlængst bevist

os gyldigheden af sine ord til Odense-studerne: »I vore fag har vi jo den lykke, at inspiration, skønhed og en eller anden form for sandhed kan findes i gamle bøger såvelsom i nye, så at det vedkommende og væsentlige i en bog har temmelig lidt at gøre med dens alder. Vi skulle derfor være de sidste til at fremme atomisering, historieløshed og begrebsfattigdom hos dem vi har det ansvar at tale eller skrive for«.

Jørgen Lorenzen.

Danske Folkeviser og Melodier, samlede af Fr. Sneedorff-Birch, Første Pentade, 1837. Med noter af Erik Dal og A. P. Berggreen. Stockholm 1976 (: Meddelanden från Svenskt Visarkiv, 36). 10 sider + 5 sider efterskrift og noter.

I samme år, som Danmarks gamle Folkeviser afsluttes med bind XI og XII, lader storværkets sidste redaktør den mindste af alle viseudgaver reproducere hos Strandbergs Bogtryk/Offset a/s, der for 100 år siden var Danmarks førende skillingsviseforlag – i anledning af Svenskt Visarkivs femogtyveårs jubilæum 20.5. 1976.

Den sirlige reverens, hvori Erik Dal har givet tilfældigheden form, kan også glæde andre end den svenske adressat. Fr. Sneedorff-Birchs Første Pentade, indeholdende fem jyske Viser med Melodier, er en umådelig sjælden tryksag; trods sin lidenhed er den af stor teksthistorisk interesse. En af de fem viser er førstetrykket af Det var en Lørdag Aften, som Sv. Grundtvig siden bearbejdede og gav sin klassiske skikkelse. Dal optrykker i efterskriften Grundtvigs Sjællandsk Vise fra P. O. Boisens Nye og Gamle Viser, 1849; den senere, i forhold hertil let ændrede, version i tredje udgave af A. P. Berggreen Danske Folkesange og Melodier (1869) konfirmerer F. J. Billeskov Jansen i Den Danske Lyrik, I som klassikerens definitive form. Berggreen havde dog allerede i 1843, i andet bind af Folkesange og Melodier optrykt Sneedorff-Birchs tekst med lette ændringer, som Grundtvig overtager. – Fra Rasmussen og Nyerups samling benytter Sneedorff-Birch teksten til Med Fryd jeg sagtelig, – og tilføjer, »efter en jydsk Bondepiges Sang fra Kallø i Aarhusegnen«, den melodi, som siden Finn Viderø har bearbejdet.

Berggreen forsynede sig hos Sneedorff-Birch til sin store udgave, men var fuld af nedladende kritik. Det fremgår af noter, han skrev til i sit eksemplar af Pentaden, som Dal genfandt i Harvard University Library sammen med andre af F. C. Childs bøger og meddelelser i efterskriften. Berggreen undrer sig over, at Sneedorff-Birch overhovedet medtager Med Fryd jeg sagtelig, når han selv vurderer teksten som »forklippet«: »Forf. kunde jo have meddelt en af de 14 + 23 andre, som han er (i) Besiddelse af!!« Det kunne han nu nok alligevel ikke. Han udgiver ikke fem tilfældige jyske viser, men netop en pentade: en femfoldig helhed, sammensat med kunstforstand. Temaet er det samme i alle fem viser: kærligheden; de to første har dertil fælles motiv; han er bortrejst: i nr. 1 (God Aften, lille Pige) kommer han tilbage, i nr. 2 (Det var en Lørdag Aften) ikke. Nr. 3 (Jeg veed mig saa deilig en Urtegaard) og nr. 5 (Til Kongens Gaard vil jeg drage) omskriver den elskedes væsen i de samme symboler: lind, rose,

nattergal; rosen er det vigtigste i begge viserne, men i nr. 4 (Med Fryd jeg sagtelig), som de omslutter, kun folie for den dydige Fiolen blaa. Den lille vise-samling er virkelig, med udgiverens ord, en af »guldalderens små rariteter i faget«.

Udvalget balancerer hårfint på grænsen mellem klassisk folkeviser og efterklang; nr. 3 og nr. 5 markerer den endelige DgF-rækkes slutning: DgF 516 og 517.

Jørgen Lorenzen.

Otto Holzapfel: Folkeviser und Volksballade. Freiburger jolkloristische Forschungen 6. Wilhelm Fink Verlag, München 1976.

Endnu inden *Deutsche Volkslieder* er fuldført har een af dette store balladeværks medarbejdere, Otto Holzapfel, foregrebet den række af komparative studier over dansk/skandinavisk og tysk visestof, der givetvis vil fremkomme på et senere tidspunkt, ikke mindst efter at de sidste bind af *Danmarks gamle Folkeviser* nu er udkommet.

Gennem den sidste halve snes år har Holzapfel manifesteret sig som dansk folkevises flittige og entusiastiske gesandt i vort sydlige naboland. En række titler vil vise dette: *Studien zur Formelhaftigkeit der mittelalterlichen dänischen Volksballade*, *Die Dänischen Niebelungenballaden*, *Die dänische Folkeviser und ihre Beziehungen zum deutschen Volkslied*.

Holzapfels sidste bog er en videreførelse af disse sammenlignende studier over beslægtede visetyper, spændende ikke blot over materiale fra *DVldr* og *DgF*, men også fra *Erk-Böhme* og H. Grüner-Nielsens *Danske Viser*. Dens centrale afsnit består af en række visemonografier, der oftest leder fra en tysk til en dansk tekst, sjældnere den modsatte vej. Den enkelte monografi indledes sædvanligvis med en præsentation af visen, dens tyske kontekst, overleveringshistorie og en eventuel kronologisk placering. Derefter registreres visens danske (og muligvis skandinaviske) paralleller – både skæmteviser og efterklang inkluderes – og endelig gennemgås tekstuelle og tematiske overensstemmelser, motivforskudninger og kontrasterende elementer, en textanalyse, der udvider sig til en værdifuld, kritisk-kommenterende oversigt over den relevante forskning.

Kontrolopslag afslører, at Holzapfel besidder en overordentlig fortrolighed med sit materiale. Bogen indeholder en fylde af nye og skarpsindige iagttagelser, vurderinger og konklusioner, der *må* virke som inspiration for senere forskning. Særlig perspektivrig er således Holzapfels inddragelse af flyveblade og omvandrende sangere og spillemænd, som vigtige kanaler for den rigtignok noget ensidige indtrængen af visestof fra Tyskland til Danmark.

En mindre indvending, som forfatteren dog garderer sig imod ved at omtale sin bog som et »Werkmanuskript«, skal rettes mod bogens lidt tilfældige komposition. Det kan undertiden være vanskeligt at forstå Holzapfels intentioner, at finde princippet for kapitelinddelingen, mangler, der efterlader et indtryk af foreløbighed og som givetvis kunne være blevet afhjulpet ved en fornyet gennemskrivning og stramning af manuskriptet.

Om det er hensigtsmæssigt at have noteapparatet indskudt i selve teksten kan

nok diskuteres, men det må absolut beklages, at litteraturhenvisningerne her – der afslører Holzapfels imponerende belæsthed – ikke er inkluderet i den korte bibliografi, der sammen med en række fortræffelige registre afslutter dette citerende bind.

Sven H. Rossel.

Ulrich Moerke: Die Anfänge der weltlichen Barocklyrik in Schleswig-Holstein (1972). Karin Unsicker: Weltliche Barockprosa in Schleswig-Holstein (1974).

De af prof. Erich Trunz udgivne *Kieler Studien zur deutschen Literaturgeschichte* har udvidet deres område med arbejder omkring åndslevet i vort gamle monarki, der jo rigtignok også i væsentlig grad var tysk. Ottende bind af rækken, *Ulrich Moerkes* dissertation *Die Anfänge der weltlichen Barocklyrik in Schleswig-Holstein* (1972), bygger i væsentligt omfang på fotografiske kopier i Kiel-Universitetets litteraturvidenskabelige institut, optaget efter nu hartad uopdrivelige og muligvis helt tabte tryk af Heinrich Hudemann (1595–1628) og Zacharias Lund (1608–67), indimellem også på Johann Rists sjældne »Musa Teutonica« 1634. Yderligere er bl. a. håndskrevet materiale i Det kgl. Bibliotek benyttet.

Forsøget på at arrangere Slesvig-Holsten som kulturel helhed er besværligt. Lübeck synes at skulle høre med (8), København forekommer at befinde sig »im Norden des deutschen Sprachraumes« (205). Bogen skildrer rigtigt og interessant, hvorledes hertugdømmernes nedertyske og frisiske elementer viger for en højtysk kultur, og hvorledes Zacharias Lund fra det danske Sundeved indtræder i tysk digtning. Men det er klart, at Slesvig-Holsten, eller ihvertfald Holsten, gennem denne udvikling måtte se sig domineret af et videre kulturfællesskab end nogen sinde; Slesvig kom i det hele aldrig rigtig med. Når det virkelig gælder, markerer de slesvigske eller holstenske forfattere deres politiske tilhørsforhold. Hudemanns »Divitiæ Poeticæ« med samme forfatters »Teutsche Musa« 1625 er, hvad vi ikke får at vide, dediceret Holger Rosenkranz den Lærde; hans »Hirnschleifer« 1626, områdets første værk i den nye stil, er dediceret prins Christian, den udvalgte Konge; Hudemanns »Drey Lieder« 1627 begræder bortgangen af ligeså mange høje herrer i dansk tjeneste, af hvilke den ene uheldigvis levede indtil 1639. Hos Rist vakler endog de norske fjelde i sorgen over prins Ulrichs død 1633. Lund fra Sundeved betegner sig i 1630 som »Holsatus« (140) og i 1634 som »Cimbrus«. Derefter virkede han i kongeriget.

Tanken om Slesvig-Holsten som kulturel helhed fører til opfattelsen af den lidet fremragende Hudemann som en slags banebryder for barokken. Litteraturen gik dog sin gang uafhængigt af denne dværgdigter, hvis produktion inclusive titlen »Hirnschleifer« er en med sig selv afsluttet samarbejdsindsats af visse givne mønstre, som Ulrich Moerke på bedste måde har efterforsket. Med Rist får vi litteratur af en anden kvalitet og virkning mellem hænderne; Lund har som digter atter begrænset interesse. Man skal imidlertid ikke forsmå bogens tillæg af bl. a. utrykte breve fra Hudemann til Meursius i Sorø og fra Lund til Vincenz Fabricius i Leiden. Det er en genre for sig, hvis dyrkelse i Dan-

mark og omegn fortjente en egen monografi: den lærde epistel med lærde forsi-ringer, *delenificus*, *meracus* og *promulsis* i hveranden linje, og med hilsen fra Zacharias Lundius som: Ζαχαρειος οὐκ Ζαχαρειος λοβν δετ οὐς, hvilket viser, at tidens græske udtale stadig var lidet klassisk. Lund var dog i virkeligheden en god klassisk filolog med trang til nye perspektiver. Hans af Moerke nævnte redaktion af Geoffrey fra Vinsaufs dengang utrykte og aldrig på tryk kommenterede »Poetria Nova« (GKS 2037,4°), en hjørnesten for den sene middelalders latinske digtning, fortjente ialtfald for kommentarens vedkommende at blive udgivet.

Moerkes behandling af digterne, deres levned, værker og mønstre er god og grundig og viser den efter opgaven ofte nødvendige evne til at få det bedste ud af alt og til at lade dette og hint passere uden for tydelig vurdering. Man ser den nye skoles internationale apparat af national sprogkunst rulle sig ud. Fint iagttages f. eks. et drag af »Entpersönlichung« som kendetegn for barokken i det hele (53), overførelsen af de forrige generationers latinske elegance som en moderne højkultur også i modersmålet (97), og et bevidst instrumenteret lyd-maleri af krigen som krigsmusik (111 f.), der nok peger mest i retning af Vergil. Det sociologiske aspekt, altså trangen til at komplimentere en i tiden regerende klasse, antydes med barokken som bestanddel af »das Repräsentationsbedürfnis adliger Kreise« (122). Rigtigt ses, at Lund kan ligge betydeligt under barokt stilniveau (183), hvilket smukt beskrives som et udtryk for varmere følelse og ægttere inderlighed.

Ulrich Moerke arbejder støt og roligt, også med danske kilder og hjælpe-midler. Tekstgengivelsen forekommer omhyggelig indtil det pertentlige. Når der mangler en stavelse s. 71 vers 4, s. 226 vers 4 for neden samt s. 249 vers 18, og når der er en stavelse for meget s. 240 v. 3, s. 254 v. 3 samt s. 255 medio, kan det skyldes en troskab mod kilderne, som disse ikke fortjener. Stedet s. 249 lader sig f. eks. umiddelbart rette efter nederste linje på samme side, stedet s. 226 er rettet i Det kgl. Biblioteks eksemplar af kilden, og alle de nævnte fejl bør rettes uanset hvad der staar i originalerne. Der skimtes kun enkelte trykfejl såsom »for« note 249, »Liebeslyrik« note 305, »wiedersehens« s. 159. I sproglig henseende fører bogen sig med anstand. Der tages nogle stilbevidste ture som *Unterweisung*, *Preisung*, *voraufgegangen*, *flink* og *Sang*. Ængsteligere bliver man ved »altem deutschen Fluss« (41) og »warnen« med »von« (76). S. 77 hedder det: »dem menschlichen Jäger ... entspricht ... der Teufel ... als einem höllischen Jäger«. Hier staunt der Laie.

Også Karin Unsicker må i sin dissertation *Weltliche Barokprosa in Schleswig-Holstein* i tiende bind af den omhandlende skriftrække (1974) kæmpe mod geografiske vanskeligheder. Det ser ud, somom Hamburg ikke hører til området (275), hvilket jo nok reelt er tilstanden siden trediveårskrigen, medens derimod både Lübeck og Eutin inddrages (se J. v. Melles bibliografi 75 f.; A. Brand 84; F. Kogel 138 f.; J. G. Pellicer 275; jf. 276). Man er henne i retning af det nuværende forbundsland Slesvig-Holsten, men arbejder samtidig med nordslesvigsk materiale. Barokken opfattes ikke som stil, men som epoke (11), og det skal hedde, at denne litterære periode er opdaget og nyvurderet i 1920'erne (10). Noget kan der være om det; men lad os huske, at der var rigelig interesse for perioden i »Neudrucke« for hundrede år siden, at Goedeke

og Tittmann yderligere udgav kilderne i femten bind 1869–85, medens det moderne barokstudium blev grundlagt her i landet af H. F. Rørdam i 1857 og af G. Rode i 1866, i udlandet 1884 af Karl Borinski, der heller ikke nævnes.

Bogen beskæftiger sig først med genrer på randen af litterær fiktion: rejsebeskrivelse, topografi og avis, men tager så skridtet over i utopi, hyrdedigtning og roman. Den er et solidt stykke arbejde. Fremstillingen bygger på bred og dyb granskning af bibliografier, biblioteker og arkiver, og den reviderer i betydelig grad vor viden om adskillige forfatters levned og værker. En s. 48 nederst forgæves eftersøgt udgave af H. v. Uchteritz' »Kurze ReiseBeschreibung« 1712 er registreret i British Museums katalog. Listen over de benyttede tekster er fyldig og musealt detaljeret; listen over benyttet faglitteratur er righoldig, og der tages i ganske stort omfang hensyn også til dansk og svensk faglitteratur. Der kunde dog være henvist til andet end Jöcher vedrørende Peder Resen som mæcen for vort universitetsbibliotek (118), og når Goethe og Schiller føres i marken som garant for den litterære betydning af Adam Olcarius' orientalske rejse, så kunde man også have nævnt Adam Oehlenschläger.

Romanforfatteren Hieronimus Dürrer bygges op fra grunden af. Pseudonymen Molanders rapport for et indbildt parnas om denne verdens gang eftervises at være plukket fra aviser. Vigtigst forekommer behandlingen af den antikvarisk interesserede læge J. D. Major og sammes hovedværker. Det drejer sig først og fremmest om den af Suhm for flygtigt citerede (henvisningen s. 105 til Suhm skal være: III, 1794) dagbog over Majors forskningsrejse over København til Stockholm, hvor forfatteren døde. Fr. Unsicker har med flid og held benyttet håndskrifterne i Det kgl. Bibliotek, men er vistnok ikke klar over rækkevidden af sit, som det hedder (113), tilfældige fund, når det blot i en fodnote kort bemærkes, at Major har afbildet de forekommende runesten. Der er nu ikke særlig mange sådanne tegninger i håndskrifterne; men de, der er, har hidtil henliget ubenyttet af runologien, og værket fortjener også iøvrigt udgivelse, først og fremmest på grund af sine ganske vigtige interieurer fra samlinger og biblioteker. Major har forsket i vort kongelige kunstkammer; han omtaler ikke guldhornet, men mange andre spændende ting. Meget interessant er også fremdragelsen af Majors »polyhistoriske utopi« af en flyverejse til ukendt ø, trykt 1670 og 1682, men senere aldeles oversat, således også i Jul. Paludans ellers altop- og -afstøvende disputats, som forfatterinden gerne kunde have benyttet.

Fremstillingen er i det meste af bogen rolig og saglig, måske lidt vidtløftig. Undersøgelsen af Molanders identitet (168–71) fører ikke til noget. Teksterne behandles med troskab, indtil »[!]« efter fastholdelse af typisk trykfejl (287). Samme udhævelse pryder trykfejl i svensk digt af Sophia Brenner som citeret efter Hanselli, selvom forfatterinden også har set fru Brenners digte 1723 uden denne fejl. Fra titelbilledet til Molanders »Parnassus« citeres devisen *Terrarum per me facies aperetur olim*. I metrisk henseende virker det sidste ord som en hund i et spil kegler. Der skal eller skulde givtvis stå *Olimpo*. Sit eget sprog behandler forfatterinden med omhu. Der er skønhedspletter hist og her (47 øverst »stammt« bis; 54 l. 4 f. »ausser aus . . . aus . . . aus«; 62 »als . . . also«; 63 for neden »war, war . . . wahrscheinlich«). Pleonasmen »Traditionskette« (65) breder sig i moderne tysk; men »Kogels chronikalischen Werke« (231) er vistnok noget individuelt. Med indlagt seddel udpeges en halv snes trykfejl. Der

er flere, såsom 267 nederst, 269 l. 11 f. n., 309 på midten, for ikke at tale om rene bagateller. Da bogen fremtræder inden for specialforskningsområdet »Skandinavien- und Ostseeraumforschung« ved Kiels universitet, kunde man have undt litteraturlisten et trykkeri med friere adgang til nabolandets alfabet.

Forfatterinden nævner, at Dürers roman »Lauf der Welt« ved optryk i 1685 af »verlegerischen Gründen« har fået »das Modewort *politisch*« føjet til titlen. Det var altså i 1685. Men som forfatterinden kommer til vejs ende med sit eget arbejde, der må have beslaglagt adskillige år, bliver hun opmærksom på, at også vor tid stiller sine krav. Medens altså selve bogen efter hævdunden praksis trøstigt gennemgår de omhandlede marginalgenrer ud fra de lykkelige funds princip, under stadig påberåbelse af litteraturvidenskabelig og litteraturhistorisk hensigt (95, 180 ff., 209, 214, 273, 275) og med stadige æstetiske, navnlig stilistiske vurderinger (29: Olearius, 49: Üchteritz, 58 f. o.: Volquard Iversen, 70 og 74: H. Rantzau; 99 f. n.: Major, 135: K. v. Hövelen, 180 ff.: Molander, 255: Dürer), medens bogen således træder ind i Moerkes emne uden endnu at kende Moerkes dissertation (277), så tilføjer fr. Unsicker sluttelig en svært skråsikker indledning med omtale af Moerke og med alle dengang nyeste falbelader.

Her bliver man principiel. Der tales mindre om litteratur end om tekster og sagprosa (eftervirkninger atter i kapitelslutning s. 46 og i bogens slutning s. 280) og forskningssituation, og navnlig gælder det om at komme op at stå på mængden af tidligere kolleger, der skal have hævdet apriorisk, »dass wissenschaftliche und populärwissenschaftliche Literatur ästhetischen Ansprüchen nicht genügen könne« (18). Enhver ved, at Ranke og Bismarck &c. altid er blevet påskønnet i så henseende. Men da meningen sikkert er en anden, mere subtil og helt ligegyldig, og da vindretningen for belletristisk aggression formodentlig allerede har vendt sig nogle gange siden 1974, behøver man måske ikke at komme nærmere ind på denne konstruktion af egen piedestal. Den er en marginalgenre for sig; men den er i det foreliggende tilfælde unødvendig.

Aa. Kabell.

Søren Terkelsen: Astree Siunge-Choer, Første Snees 1648 (1976)

Udgivelsen af *Søren Terkelsen: Astree Siunge-Choer, Første Snees, 1648* som tolvte bind af en skriferække for tysk litteraturhistorie (1976) virker umiddelbart overraskende. Arbejdet er besørget af vor solideste barokforsker, dr. Erik Sønnerholm i samarbejde med Dieter Brandt og Dieter Lohmeier, hvortil knytter sig melodiudsættelser ved Jørgen Berg. Prof. Trunz forklarer indledende det naturlige i skriferækkens nye aspekt, Søren Terkelsen egentlig også, når han vil mene, »at de Tydske og andre hafve deris Maal och Sprog aff vort«. Hovedudgiveren mener næppe, hvad han skriver, at Glückstadt lå i kongeriget (179, 215). Han røber nogen sans for at stille sin indsats i modsætning til andres bevidste forsømmelser: det kan synes, »ikke så lidt paradoksalt, at det store flertal af hjemlige litteraturforskere med omhu er gået langt uden om den mest radikale nyorientering, der har fundet sted i vor litterære verden, nemlig den europæiske kunstdignings (baroklitteraturens) gennembrud herhjemme omkring 1620« (157, 194). Vi må virkelig have den monografi over konstruktionen af

egen piedestal. Det kan nok være praktisk således at opfinde den modstand, man mener at have brug for; så har man ligesom bedre magt over den, og der er såmænd ingen, der husker, at nyorienteringen i vor litterære verden omkring 1620 var for lidet at regne imod nyorienteringen i det tolvte århundrede, eller hvornår folkeviserne nu tog deres begyndelse. Når man opdager, at den foreliggende bog hverken i sig selv eller i litteraturlisten udnytter disputatser fra 1955 om Arrebo eller fra 1960 om Søren Poulsen Judichær – denne dybt indgribende i Søren Terkelsens virksomhed – eller iøvrigt udgaven af det syttende århundredes metrikere, så må man nok sige, at der ikke er gjort meget for at lede frem til den kreds af hjemlige betragtere, der i ganske rimeligt omfang har bidraget til at dække perioden. Dr. Sønnerholm føler indledningsvis, i juni 1975, at det efter danske forhold »nu nærmest er en mørkets gerning at beskæftige sig med så gammel litteratur«, og han vidste, hvad han talte om.

Udgaven bringer de danske viser med deres tyske forbilleder som paralleltekster, fremdeles melodierne, tekstkritiske bemærkninger, kommentar, efterskrift om »Søren Terkelsen som oversætter og digter«, arkivalier hertil, tysk oversættelse af efterskriften, bibliografi over Søren Terkelsens arbejder, både trykte, utrykte og tabte, samt litteraturliste. Den må være kommet istand med god vilje hos de mange implicerede og med nogen fasthed i seriens ledelse. Fremstillingen af digteren som digter er efter dr. Sønnerholms vane navnlig fortjenstfuld i personalhistorisk henseende, denne gang især ud fra studier i Rigsarkivet. Der er også litteraturhistoriske gevinster, f. eks. erkendelsen af Paul Fleming som mønster bag visse tekster af Søren Terkelsen (170, note 9) og den diskrete påpegelse af roseklubben som litterær markedsføring (165 fornedet). Litteraturhistorisk rigtig er omtalen af »den ældgamle kontrast land-by« i de af S. Terkelsen oversatte digte af Jacob Cats og Opitz (171); betænkelig er derimod forbigåelsen af denne kontrasts brændende aktualitet i tidens litterære struktur, som også bevidnet med f. eks. P. Jensen Roskildes oversættelse af Vergils *Bucolica* 1639 og 1680, der sammen med latinskolernes terpning af grundteksten har været i høj grad bestemmende for barokken.

Søren Terkelsen får sin sag for, hvad gengivelse af de tyske mønstre angår, og sandt er det jo, at han ofte virker primitiv. Undtagelsesvis er hans oversættelse »ikke ubehændigt gjort« (153). En nøjere undersøgelse, som mulig gjort med denne udgave, vil vise en del bevidste ændringer, en sjælden gang mildnende (sidste linjer af vise V), oftere styrkende (III, slutn. af str. 9; især IX, str. 10, vers 6) eller på anden måde levendegørende (XII, str. 16, vers 2). Et sted fornyr S. Terkelsen sin mønt formedelst det siden Kleobulos i tidernes morgen udtalte princip »med Maad' er alting best« (III, str. 17; nærmest vel efter Plautus Poen. 238). Iagttagelser som disse hører ikke til udgavens skøn over S. Terkelsen som oversætter og digter, og navnlig må man i denne sammenhæng undres over forbigåelsen af de danske teksters kamp med versformen, der dog var et vigtigt moment i baroklitteraturens gennembrud. S. Terkelsen har endnu undtagelsesvis aleksandrinere med forkert cæsur (III, str. 6, vers 2; XIX, str. 4, v. 2 & str. 7, v. 1); men han er ellers bevidst regulerende og forenkende (IX, str. 1, vers 8–9, på lignende måde fastholdt mod forbilledet i øvrige strofer; X, strofernes tredje linje; XVII: strofernes sidstelinjer fæstnes efterhånden som aleksandrinere), mest påfaldende i den øgede vise XVIII, hvor

han gennemfører et hos Voigtländer kun delvis fremtrædende kadenceskifte i strofernes femte og syvende linjer og således fører digtet over i den moderne, faste formkunst.

Udgaven har sin styrke i tekstbehandlingen og kildestudiet. D. Lohmeiers fortættede ekskurs »zur Druckgeschichte von Rists »Galathee«, der skaber et nyt tekstgrundlag ved at opløse originaludgaven i ti stadier, er mønsterværdig; hans kommentarer til de tyske digte har føling også med svensk faglitteratur. S. Terkelsen selv har været en nærmest ufejlbarlig korrekturlæser; hans moderne udgivere er det i ikke mindre grad, indtil en lige gyldig trykfejl midt på side 147. Kilderne eftergås med kyndighed; kun J. Cats tages frem i en mærkelig uaktuel udgave fra 1792. Terkelsen-bibliografien er grundig for ikke at sige vidtløftig, samtidig med at skrifternes omfang lades unævnt og deres format kun nu og da antydes med Det kgl. Biblioteks signaturer. Forbigåelse af Statsbibliotekets eksemplarer virker uhensigtsmæssig. Opstillingen af Astree Siunge-Choer med mønstre for de enkelte sange (221–23) efterlader oprigtig talt savn af henvisning til stærkt lignende opstilling i disputats 1950 om Det 16. og 17. Århundredes verdslige danske Visesang, der nok er anført i litteraturlisten, og andendets (177, note) »engang for alle« i forbindelse med melodierne, men som virkelig også har teksthistorisk betydning, selvom dr. Sønderholm nok er kommet nogle skridt videre.

Hovedudgiverens danske sprog er roligt og ordentligt, dog ikke uden tidens symptomer (159 medio: »helt ... helt«, begge steder overflødigt; 159 nederst: »som for eksempel«; »monopolet som stabelstad for den islandske monopolhandel«; 165: »samt en samling«; 165 nederst »med ét et litterært centrum«; 168 f. o.: »metrer«; 172: »hverken ... og heller ikke«). Vurderingen af sproglige ufuldkommenheder hos S. Terkelsen er i det hele rammende. Uretfærdig er dog opfattelsen af – det i udgaven ikke forekommende – »fortusket« som en primitiv overførelse af »vertauscht« (177). Grundlaget er nedertysk »verdutzt«, der i det syttende århundrede bliver brugeligt i højtysk litteratur. Som det fremgår af ordbøgerne, har den danske efterdannelse en ganske god tradition indtil nyeste tid. Man kunne have undt S. Terkelsen nogen påskønnelse for hans overraskende, men naturligvis ufuldkommen formulerede erkendelse af stødet som sprogligt fænomen i dansk (10; 139). Dieter Brandts tyske oversættelse af dr. Sønderholms efterskrift er fortrinlig. Herligheder som 204 »hat fertig liegen haben müssen« har ikke kunnet undgås; men der er kun lidt af den slags. 201 »heiligmässig« er dog vist indplantet fra et lokalt overdrev.

Søren Terkelsens Astree Siunge-Choer har i al sin primitivitet haft en så formidabel indflydelse på vor litteratur, at det må beklages, dersom tidernes ugunst på hjemmefronten skulde have berøvet dr. Sønderholm lysten til at gøre også anden og tredje Snees tilgængelige. Hvad der kan udsættes på den foreliggende edition er intet andet, men en del mindre, end hvad der kan bemærkes til ethvert værk af denne type, og det gælder forøvrigt alle de her omhandlede skrifter. Man noterer med beroligelse, at vort åndsliv stadig vurderes efter fortjeneste uden for landets grænser.

I anmeldelse af Andreas Heuslers »Kleine Schriften«, Danske Studier 1971, s. 130 anføres »Ungen Svendal« som fejltrykt betegnelse for DgF 70. Den af Heusler

anvendte titel stammer imidlertid fra trykket i DgF II, 1856, 238-54. Den nu anvendte titel »Ungen Svejdal« har fæstnet sig fra og med samme binds indholdsfortegnelse.

I anmeldelse af diverse baroklitteratur, Danske Studier 1975, s. 117 antages, at Ejnar Thomsen skulde have foranlediget udskrivning af prisopgaven om Jacob Worm i 1952. Dette har vist sig at være forkert.

Aa. Kabell.

Henning Fenger: Kierkegaard-Myter og Kierkegaard-Kilder. Odense Universitetsforlag 1976.

Det er virkelig et stort arbejde, der ligger bag Henning Fengers bog om Kierkegaard-Myter og -kilder. Myterne omkring Kierkegaard er gået efter i sømmene hvorved meget er blevet kostet ud. Detalje efter detalje er derefter kædet sammen til opstilling af mere holdbare hypoteser. Herudaf er kommet en frodig bog, der vækker mange inspirerende tanker. At forfatteren ofte er unødvendig polemisk overfor andre Kierkegaard-forskere vil måske skabe en del kulde omkring bogen. Specielt synes han at have det med *teologer* som bondemanden i Lille Claus og store Claus har det med degne.

Til trods for de noget forskelligartede studier er det dog ét og samme ærinde, Henning Fenger til stadighed er ude i. Hovedtanken er, at Kierkegaard i sin ungdom var så fuldt optaget af æstetiske studier og af at agere skuespiller i sit privatliv, at man skal nære sig for at tage hans optegnelser og breve som personlige udtryk.

Bogen består af »9 kildekritiske studier« der er blevet til over en længere årrække og til forskellige lejligheder, hvilket indebærer at bogen gør et lidt forvirrende indtryk. Det vil måske derfor lette overblikket i det følgende at give et overblik over Henning Fengers resultater.

Med støtte i bl. a. P. A. Heibergs lille skrift »Nogle Bidrag til Enten-Ellers Tilblivelseshistorie« viser Fenger, at Søren Kierkegaards egen fremstilling af sit første storværks opståen, er en reel historieforfalskning: den blev ikke skrevet i løbet af elleve måneder men over et længere tidsrum og med benyttelse af blandede optegnelser. Også Kierkegaards påstand om allerede ved Enten-Eller at være nået til sit endelige religiøse stade, drages i tvivl. Kierkegaard forsøgte i stigende grad at arrangere sit liv og slette sporene efter sig, og disse »myter« er iflg. Fenger blevet troet altfor godvilligt af den senere Kierkegaard-forskning.

En af de største kierkegaardske »historieforfalskere« var, hævder han, ovennævnte P. A. Heiberg, den ene af udgiverne af »Søren Kierkegaards Papirer« 1909-48. I denne udgave, der for få år siden udkom i fotografisk optryk, er papirerne unødvendigt opsplittet, dateringerne ofte tvivlsomme og arrangeret således, at de passer med de teorier, P. A. Heiberg i forvejen havde. I stedet foretrækker Fenger Barfods og Gottscheds udgave. En af de P. A. Heiberg-teorier, der kategorisk afvises, er den om bordelbesøget. I stedet slår Fenger til lyd for at Kierkegaard var manio-depressiv og at hans 'pæl i kødet' beroede på syfilis hos faderen og Søren's frygt for at have arvet den.

Interessantest i hele bogen er efter min mening kapitlet »Kierkegaards brev-

novelle »Breve«». Fenger udgår fra Pap II A 46 hvor det hedder: »... derfor har jeg givet dette Skrift en saa almdl Titel (det skulde hedde »Breve«) ...« Han mener nu, at siden 1835 arbejdede Kierkegaard på en brevroman i tidens stil (Goethe, Sibbern) med den planlagte titel »Breve«, og at ikke blot en betragtelig del af notaterne i Papirernes første tre bind, men også visse breve (specielt det til naturforskeren og onklen P. W. Lund) er fiktive, dvs. litterære udkast. Det var affattelsen af denne brevroman, der lå bag turen til Gilleleje sommeren 1835 og ikke mindst skulle 'optegnelserne' herfra have været bestemt til brevromanen, – også den berømte: »... det gjælder om at finde en Sandhed som er Sandhed for mig, at finde den Idee, for hvilke jeg vil leve og dø«. I brudstykker som disse har Søren Kierkegaard givet udkast til i brevromanens form at skildre en skeptiker, en Faust-type, der ude af balance søger et holdepunkt i tilværelsen. At det skulle være hans egen religiøse udvikling, han skildrer, betvivles, og Fenger hævder at det er tilhængere af den gængse »dag-bogs-teori« der skal give beviserne for at dette skulle være tilfældet.

Det er uden tvivl den litterære stil i de første bind af Papirerne, der har ledt Fenger på sporet, og jo mere man læser dem med hans briller, jo mere finder man hans tanker spændende. Teorien behøver ikke nødvendigvis at accepteres i alle dens detaljer og konsekvenser, men at flere af disse optegnelser er skitser af litterær art, er givet.

I et følgende kapitel kritiserer Henning Fenger Niels Thulstrups disputats: »Søren Kierkegaards Forhold til Hegel og den spekulative idealisme indtil 1846«. Ikke egentlig hovedtesen om at Kierkegaards og Hegels filosofi hvad angår objekt, mål og metode er vidt forskellige, men bogens anden tese, nemlig at Kierkegaard omtrent samtidig med offentliggørelsen af Enten-Eller endegyldigt havde gjort op med Hegel: »Thulstrup har nok ret i, at Kierkegaard aldrig har været rettroende hegelianer, men han overser bevidst eller ubevidst, at han så sandelig har været renlivet heibergianer«. Først ved Heibergs uforstående anmeldelse 1. marts 1843 af Enten-Eller i Perseus blev Kierkegaard en rasende Heiberg-modstander, men med Fenger at lade denne episode blive anledningen til den hele nedkæmpning af Hegel (s. 121) er unægtelig at gå vidt.

Endnu et par myter vakler under den Fengerske kanonade: at Regine skulle have været Kierkegaards første og eneste kærlighed, og at Jyllandsrejsen 1840 skulle være en art visitrejse på den afdøde fars vegne. Endvidere analyseres Kierkegaards breve til Regine under forlovelsesperioden med det resultat, at kun de første par måneders korrespondance viser tegn på forelskelse, hvorefter brevene bliver følelsesekspirer med en vis sadistisk undertone. Henning Fenger kalder dem »en blanding af virkelighed og fiktion«.

I et stort slutkapitel tages der endelig fat på situationen omkring udgivelsen af »Af en endnu Levendes Papirer«. Med en energi, der ikke er meget ringere end Frithiof Brandts i »Den unge Søren Kierkegaard« tages der fat på at udrede de personlige tråde mellem de unge æstetiske løver i tredivernes slutning: P. L. Møller, H. S. Holst, H. C. Andersen og Kierkegaard. Disse anstrengelser åbner egentlig ikke for en bedre forståelse af Kierkegaards debutskrift, men undersøgelsen, herunder fremdragelsen af Humoristiske Intelligensblade, giver en interessant placering af tidens litteratur, dog mere på biografisk end på værk-analytisk grundlag.

Det er i øvrigt overraskende så stor betydning, Fenger tillægger de personlige relationer i datiden: »psykologisk er disse personlige forhold en vigtig forudsætning, måske den vigtigste«, – nemlig for udviklingen af Kierkegaards hele eksistentielle filosofi. Det synes som om Fenger har taget Rubows iøvrigt rigtige dictum, at man ikke kan »holde Kierkegaard og det københavnske Aandsliv 1830–50 nær nok op ad hinanden«, for bogstaveligt. Mente han ikke mere idé- end personalhistorisk?

Men Fenger når målet: at så tvivl og opsætte nye hypoteser. Man næsten hører dørene blive slået ind under læsningen. Det virker frugtbart, man får lyst til at gå videre med bogens teser, ikke mindst den om »Papirerne-som-fiction«.

Uffe Andreassen.

Jørgen Haugan: Henrik Ibsens metode. Den indre udvikling gennem Ibsens dramatik. Tabula/Fremad 1977. 330 s. kr. 59,75.

Alt synes på forhånd som tilrettelagt for et udbytterigt videnskabeligt studium af Ibsens dramaer. Der eksisterer en glimrende tekstkritisk udgave af de »Samlede Verker« (1928–57); med *Hundreårsutgaven* ved hånden kan man bl. a. følge Ibsens omfattende og systematiske bearbejdelse af dramaerne (der ofte er radikale omarbejdelser), hans inspiration til dem, ideer med og tanker om dem, hans løbende kommentarer til dem. Især takket være Michael Meyers udførlige, instruktive Ibsen-biografi (1967) og den i stort omfang udgivne Ibsen-korrespondance er der gode muligheder for at oplede og inddrage teaterteoretikeren, teaterpraktikeren og teatertekstforfatteren Ibsens private og – i embeds medfør – officielle udtalelser om scenekunsten, ikke mindst om hans egen. (Hyppigt og udførligt, præcist og engageret ytrer Ibsen sig om sine stykker, om deres forhold til ophavsmanden og til teatret, hvor de skal opføres). Derudover inviterer den store og brogede litteratur om Ibsen faktisk forskeren til at deltage i en løbende Ibsen-debat, til at klargøre sig og andre sit ståsted, sin fremgangsmåde og sine resultater i dialog med den foreliggende faglitteratur, der omspænder vidt forskellige sider af emnet Ibsen og repræsenterer vidt forskellige forsknings-traditioner.

De tilstedeværende rige muligheder for en gedigen og vedkommende forskningsmæssig indsats udnyttes desværre kun i ringe grad af den 36-årige Jørgen Haugan, som siden 1971 har været lektor i norsk ved Københavns Universitet, og som endda i juni 1976 blev doktor sammesteds på sit Ibsen-arbejde.

Da Haugan vil behandle Ibsens »indre udvikling«, er det forbavsende, hvor sjældent og hvor tilfældigt han bruger Ibsens gennemgribende tekstrevisioner i sin analyse. (Hvis det bl. a. var sket i første hovedafsnit, kunne det måske have forhindret Haugan i et fundamentalt fejlgreb: han bestemmer »Kjærlighedens Komædie«, 1862, som et idealistisk forkyndende kaldsdrama ved at betone dets beslægtethed med »Holbergs rasjonalistiske humor«! – En undersøgelse af dramaets tilblivelsesproces ville ellers vise, at Ibsen tager afsæt fra vaudevillen og siden sigter mod det kritisk-spirituelle idedrama. Heiberg, Paludan-Müller og Hebbel kan bruges som pejlemærker for forståelsen, ikke Holberg).

Da afhandlingen vil påvise, at Ibsens dramatik afspejler hele det 19. århundredes åndshistoriske forløb, er det endvidere forbavsende, hvor lidt der gøres ud af forholdet mellem Ibsen og samtiden. Haugan ikke så meget som nævner »Georg og Edvard Brandes' Brevveksling med nordiske Forfattere og Videnskabsmænd«, en særdeles vigtig kilde til belysning af emnet. (Georg Brandes er nok afhandlingens onde ånd, men den spøger for det meste mellem linjerne). Ibsens dramatik ses overhovedet ikke i sammenhæng med det europæiske teater i århundredets sidste halvdel – Zola, Tolstoj, Hauptmann, Bjørnson, Strindberg, Tsjekov, Stanislavskij, Lugné-Poe, Antoine, Maeterlinck, Claudel glimrer ved deres fravær. Vekselspillet mellem Ibsens dramaer, hans teatererfaringer og tanker om scenekunst tages ikke i betragtning. Haugan nægter kategorisk at beskæftige sig med Ibsens dramatik som teatertekster, for – hævder han – på scenen oplever man kun Ibsens overflade, de »fraseaktige fyndord« (s. 11), de »moralske oppstrammere til søndagsbruk« (s. 287). Denne letkøbte, overfladiske og generelle påstand kunne Haugan nemt få korrigeret, f. eks. ved at forfølge sit eget (i afhandlingens sammenhæng isolerede) synspunkt: »Ibsen stiller alle aktverdige roller opp på scenen« (s. 284) – eller ved at gå i teatret! Værre er det dog, at påstanden fører med sig, at Ibsenteksternes primære funktion ignoreres. Haugan har den anskuelse, at »Ibsens dramaer etter *Gengangere* er lesedramer« (s. 180), hvilket altså dels betyder, at »En Folkefjende«, »Vildanden«, »Rosmersholm« og »Hedda Gabler« udelukkende kan anskues som litterære tekster og dels at Ibsens egne intentioner – som Haugan ellers lægger megen vægt på at finde og følge – må underkendes. Den kommenterede udgave af »Ibsens Brevveksling med Christiania Theater 1878–1899« er en spændende og solid dokumentation af, hvordan Ibsen – også i dramaskrivende stund – tænker scenisk. Ibsens mange råd ang. iscenesættelsen af egne stykker demonstrerer overbevisende, hvordan han *med replikken som fundament* vil synliggøre personernes væsen og hensigt, splittelse og forstillelse, osv. – Ikke en eneste gang bruger Haugan denne udgave til belysning af »Ibsens metode«!

Uden at vide det dementerer Haugan selv gyldigheden af sit endimensionale, teaterfjendske syn på Ibsen: »Ibsens sene dramaer er jo karakteristiske ved at de skal leses både forfra og bakfra. Forløpet er en desillusjonerende proces, der de innerste motiver gradvis blir avdekket« (s. 137). Den første konstatering (der stemmer overens med afhandlingens generelle tankegang) aflives eftertrykkeligt af den sidste (der stemmer overens med Ibsens praksis). Hvis Haugan til bunds havde indset, at Ibsens dramer netop er sådanne bevidst arrangerede, fremadrettede og irreversible *forløb*, hvis etaper er komponeret og tænkt som en række bevidsthedsskred, henholdsvis hos dramaets hovedperson(er) og hos publikum i salen, så ville han næppe 1. have begrænset sit emne til »Ibsen og hans lesere« (s. 175 f) 2. have anlagt den snævre og statiske betragtning på »Gengangerne« og »Rosmersholm«, at de handler om traumatikere (nemlig fru Alving, Rosmer og Rebekka), dvs. om på forhånd fastlåste personer, at de betjener sig af et fast, allegorisk forenklet symbolinventar à la Freud (s. 185 ø, 191 m). Desuden afholder Haugans deraf betingede syn på Ibsens dramaer som Freudske afdækninger af det forklædte driftsliv (»Når det ubevisst kamulerter, selviske motiv er funnet, er kjerneprosessen – og dermed dramaet – slutt«, s. 184) ham fra at opleve, hvordan hovedpersonerne i disse dramaer af den mid-

aldrende Ibsen ligger under for, kæmper imod og/eller bukker under for *samfundsskabte* konventioner – stadig gælder det f. eks. fru Alving, Rosmer og Rebekka. Ironisk nok er det netop Aage Henriksen, Haugans forbillede og inspirator, der kritiserer den freudske psykoanalyse, fordi den »nedbryder ... digterværkets hierarkiske orden ... og trækker en gang til den gamle drift ud nedefra som det, der nu engang er den barske, eneste virkelighed«. (Slutningen af artiklen om »Freud og digterne«).

Hvor Haugan i øvrigt, generelt, ytrer sig om teaterforhold og om drama-genrer, gør han det uklart og utilstrækkeligt (bestemmelsen af tragedien s. 187 og af tragikomedien s. 168–69) eller helt misvisende: »Ibsen gjør vold mot teatrets virkelighetsillusjon når han lar omfattende livsprosesser utspille seg i løbet av et døgn« (s. 149); Holberg inviterer publikum til »en nihilistisk [sic] fryd ved å se andre dumme seg« (s. 169). Hvad der er selvfølgelig ved ethvert drama, det gør Haugan til noget bemærkelsesværdigt og usædvanligt. Det særlige ved Ibsens dramer efter 1877 skulle være, »at en leser ikke umiddelbart kan stole på de ord en person utsier ... Fortiden presenteres ikke av forfatteren, men av dramaets personer og i en av dem fortolket form ... Ibsens *komposisjonelle* teknikk består i – så å si bak ryggen på den berettende person – å avsløre personers skjulte handlingsmotiver«. (s. 220–21).

Bogens Rilke-motto (citat på norsk fra den panegyriske Ibsen-apostrofe i »Malte Laurids Brigges optegnelser«) virker lovende: »du, hvis bane er feilagtig inntegnet på alle kart«. Man forventer nu et tilbundsgående og vidtrækkende opgør med den hidtidige Ibsen-forskning og indledningen bestyrker forventningen, for her erklærer Haugan selvbevidst, at han »gjennomfører en forsinket avmytologisering av Ibsen«. Imidlertid indfrir Haugan ikke sit løfte, han trækker da også hurtigt i land: »Det er ikke min hensikt å profilere mine egne synspunkter ved å gå i rette med forskjellige Ibsen-forskere ... Mottoet er valgt for å få stilt et generelt problem« (s. 15). Men, må man spørge, hvordan kan »et generelt problem« behandles og løses meningsfuldt, uden at det sker konkret, dvs. ved en påvisning af, hvordan hidtidige Ibsen-indtegninger er misvisende? I bibliografien (s. 320 f) og i bogens kapitler leder man forgæves efter Henning Kehler (skelsættende Ibsen-artikel i »Edda«, 1916) og Martin Lamm (»Det moderna Dramat«, 1948), efter Edvard Beyer og Daniel Haakonsen, efter Eric Bentley og Francis Fergusson, efter Kurt Wais og Horst Bien, osv. – Haugan udveksler ikke meninger med andre, derimod overtager han ukritisk meninger fra én, forkynder dunkelt og skråsikkert egne uforgribelige meninger, digter mytologiserende videre på digtning. – Det kræver en udredning:

Haugans såkaldte aflivning af falske Ibsen-myter beror på vage, uforpligtende postulater. Afhandlingen vil gøre op med »det kanoniserte billedet av Ibsen: han med livsgleden, adelsmenneskene, frihet under ansvar og hva de nå heter alle de moralske bon-mots« (s. 11), med »standardbilledet av Ibsen som idealist og brandesianer« (s. 296), med »Brandes' mislykkede festtale [der er] blitt holdt om og om igjen« (s. 10). Jeg kender ikke til nogen Ibsen-forsker, på hvem Haugans banaliserende signalement passer; det skulle da lige være ham selv. Først en prøve på Haugans myteproducerende, patetiske festtale for Ibsen: »hans liv er den enestående outsider-skjebne, det ensomme genis. I en senkapitalistisk tid med en rekke ferdig avtegnede kunstnerskjebner står det klart at

Ibsens dødsvei ikke kan henføres til det private og tilfeldige, den har mytisk [sic] og representativ funksjon ... Ibsen danner en høytragende portalfigur på den vei en hærskarer modernister siden – og før – har vandret. Ibsen forpliktet seg tidlig på en ensomt blinkende meteor-skjebne« (s. 302). Dernæst en prøve på Haugans naive identifikasjon av Ibsens person og hans fiksjon, en forenklet og privatiserende biografisme av allerværste slags: »Den opprørske jeg-lidenskap, som preger Nora, fru Alving og Ibsen, får sin hidtil dypeste tolkning i *En folkefiende*« (s. 164). »Gregers Werle i *Vildanden* har den samme ambisjon som Ibsen: å ville skape gode hjem for andre« (s. 167). *Rosmerholm*-dramaet handler om de erfaringer som Rosmer – og Ibsen – har gjort på tvers av en vedtatt dualisme«, (s. 172). Om *Når vi døde vågner* hedder det: »Både Rubek og Ibsen ble klar over at man kan bli både rik og berømt på å holde dommedag over seg selv ... Både Ibsen og Rubek måtte senere erkjende at de stod som fantaster i en verden som var et produkt av en vill mannsfantasi« (s. 290, 296). – Haugan vil med sin afhandling forsvare den virkelighedsforståelse, der fremgår av »kunstneriske teksters praksis« over for »vitenskapelig metodisk tenkning« (s. 15), men han kommer selv ved sin umetodiske adferd til at fornægte fantasiens omskabende kraft. Haugan kunne ellers have draget ved lære af, hvad Ibsen i et brev siger om sit forhold til sit eget forfatterskab: »Alt, hvad jeg har digtet, hænger på det nøjeste sammen med hvad jeg har *gennemlevet* – om end ikke oplevet« (anført i note 42 a, s. 315).

Haugan søger ikke at give sine egne synspunkter konturer ved at konfrontere dem med andres, i stedet underkaster han sig fuldstændig Aage Henriksens. Helt ud i det verbale overtages ideerne og bestemmelserne i mesterens tanketætte, antydende essays om »Freud og digterne« og »Henrik Ibsen som moralist«. Herfra hentes bestemmelsen af Ibsens dialog som et dobbeltbundet udsagn af motivering og hensigt, af Ibsens grundholdning som moralsk mistænksomhed, af Ibsens ideale fordring som kravet om, at man skal være som man siger, af forfatterskabets dæmoniske selvuudfoldelse, indre nødvendighed og stigende erkendelsesvej, af Ibsens elementsymbolik og bevidsthedsmodel, af Ibsen som åndserotisk digter m. m. Bestemmelserne bliver ikke mere soleklare, men mere stereotype og udvendige ved Haugans brug. Når det hos ham hemmelighedsfuldt og dog kategorisk hedder om Ibsen, at »det innerste, kamouflerte i hans dramaer er altid forbundet med en uforløst, erotisk spenning« (s. 294), så er det disciplens gengivelse af Aage Henriksens lære om den hæmmede lidenskab, der åbner døre i det indre, om behovsstandsningen, der løfter driften op til ord og digt. Og når Haugan opfatter *samtlig*e Ibsens dramaer sådan, at »personerne er satt inn i et særlig landskap ... hvor jorden står for eiendomsinteressene ... vannet for det gjennomstrømmende, erotiske [og] luften er stedet for den synlige dåd og det berømmelige liv« (s. 71, jf. s. 186–87, 285 n), så er det Aage Henriksens nøgle til Ibsens elementsymbolik, der anvendes – med den konsekvens, at Ibsen pådattes en statisk tænkemåde og forfatterskabets »indre udvikling« fornægtes.

Hos Aage Henriksen finder Haugan også i en anden forstand den digteriske inspiration til sin Ibsen-forståelse. Incitamentene er Goethe, Kierkegaard, Blixen, Rilke, Thomas Mann og Sophus Claussen. Hos de tre sidstnævnte mener Haugan endog at finde »belegg« (s. 301) for dyrkelsen af Ibsen som et tidløst, gådefuldt og dæmonisk geni. Dette trekløvers suggestive, dunkelt antydende, primært

selspejlende Ibsen-portrætter tildeles i afhandlingen ubetinget sandhedsværdi. Meddigtingen får videnskabelig status hos Haugan, hvilket åbner uanede muligheder for den fremtidige Ibsenforskning – hvilken digter har ikke udtalt sig om Ibsen på sin facon? For fuldstændighedens skyld skal det tilføjes, at Haugan, der vil bidrage til en afmytologisering af Ibsen, bygger et billede op af denne som »digtersfinxen« – på grundlag af entydige, præcise og klare Ibsen-udtalelser om Ibsen (se f. eks. s. 10, 14, 269 f)!

I afhandlingens programmerklæring hedder det bl. a.: »Overfor tradisjonell vitenskapelig sondring mellom subjekt og objekt står Ibsens personlighetsdirigerte tenkning ... ved å benytte det i vitenskaplig sammenheng meget prestisjebestemte ord *metode* på en kunstnerisk erkjennelsesform vil jeg argumentere for dikteriske teksters betydning for humanistisk erkjennelse« (s. 15). Først mine indvendinger i spørsmålform: Bliver argumentationen gyldig ved brugen af en bestemt glose, nemlig »metode«? Hvilken litteraturforsker vil bestride »dikteriske teksters betydning for humanistisk erkjennelse«? Kan en disputats om Ibsen affærdige det til dato præsterede forskningsarbejde om emnet som »tradisjonell vitenskapelig sondring mellom subjekt og objekt«?

Dernæst mine forsøg på at uddybe spørgsmål nr. et og tre i tilknytning til Haugans afhandling og programmerklæring. Afhandlingen hedder »Ibsens metode«. Hvis der havde været udarbejdet et sagregister, ville opslagsordet *metode* kræve megen plads. Glosen er Haugans flittigt benyttede nøgleord, men det anvendes i vidt forskellige sammenhænge uden forsøg på at klargøre og fastlægge ordets betydning. Begrebsbestemmelsen er overladt til læseren, så lad mig antydningvis forsøge. Ordet har skiftevis at gøre med 1. en generel forfatterholdning (»Ibsens metode har sin basis i moralsk mistenksomhet«) 2. en fremstillingsteknik (»en moralsk avsløringsteknikk«) 3. en kamoufleret forfatterbevidsthed (s. 13 m, 177) 4. et autonomt princip (s. 166, 283) 5. en selvcentreret selvafsløring (s. 289) 6. en »sammenknning av subjekt og objekt«, måske identisk med 6a. »en kunstnerisk erkjennelsesform« (s. 15) og 6b. et gennemlevelsens princip (s. 14) 7. en læserpædagogisk forfatterintention (s. 177) 8. en fortløbende udvikling inden for Ibsens samlede forfatterskab (s. 16) 9. en kronologisk-genetisk læsemåde (s. 13 f) 10. en indlevende læsemåde (s. 7, 13 n). For fuldstændigheden garanteres ikke. – Begrebsforvirringens kulmination nås, når Haugan proklamerer, at »sfinxens gåte kan bare tydes ved bruk av den riktige *metode*« (s. 283), at til forståelse af Ibsens forfatterskab »finnes det bare *én* inngang – Ibsens egen metodiske vei« (s. 182). Udsagnene er ikke blot uklare, de er også vulgærpositivistiske vidnesbyrd – Haugan proklamerede ellers et opgør med »tradisjonell vitenskapelig sondring mellom subjekt og objekt« – og de strider med deres dogmatisk fastlåste selvtilstrækkelighed imod, hvad der er al humanistisk forsknings særkende. (Arild Haaland siger i sin kloge indledning til »Seks studier i Ibsen«, at det definitive i en videnskabelig undersøgelse kun kan nås, hvis forskningens genstand er forstenet).

Den påviste selvmodsigelse i afhandlingen er ikke enestående. Haugan gør sig flere steder skyldig i den »sondring mellom subjekt og objekt«, han vil til livs: »Bak det lettfattelige, realistiske, ligger den litterære teksten som en tett gjennomvevet, bearbejdet struktur« (s. 179). På den ene side hævdes det, at »Ibsens metode [beror] på en sammenknning av subjekt og objekt« (s. 310) og

på den anden side, at »den organiske sammenhenkning av subjekt og objekt brytes over tvært av romantikere som Kierkegaard, Poe, Byron, Ibsen o. fl.« (s. 303). På baggrund heraf overrasker det næppe, at Haugan på en gang (se s. 16) påstår at præstere »nærlæsningen« og »den parafraserende gjennomgang«; det sidste er riktig.

Et dækkende signalement af Haugans formål og fremgangsmåde er svært at give, fordi avhandlingen er fuld af uklare og selvmodsigende udsagn og fordi Haugan, især i indledningskapitlet, strør om sig med vidt forskjellige hensigts-erklæringer. Men jeg prøver: formålet er »å forstå Ibsens egen selvforståelse« (s. 15), »å gi Ibsens egen analyse og uttryk mest mulig pregnans, slik som han selv har tenkt det« (s. 149), derfor gælder det om at »ta sikte på en avdekning av Ibsens metode« (s. 176). Det sker ved en identifikasjonsproce; Ibsens dramer søges gjennomlevet indefra. Analysen af seks udvalgte dramer fra »Kjærlighedens Komædie« 1862 til »Når vi døde vågner« 1899 skal illustrere og dokumentere tre afgørende faser i Henrik Ibsens personlige erkendelsesforløb (jf. avhandlingens undertitel), hvoraf den sidste betegner kulminationen: »Ibsens bevissthet topper i forfatterskapets siste del. Der foreligger *det* bevisstgjort som Ibsen var ubevisst om i forfatterskapets begynnelse« (s. 13). Videre hedder det: »Da formålet med avhandlingen er å forstå Ibsens egen selvforståelse, må de to sene verker, *Bygmester Solness* og *Når vi døde vågner*, innta en fremtredende plass. Avhandlingen er bygget opp omkring Solness' egen periode-inndeling: kirker-hjem-luftsloft, som altså opfattes som symbolske betegnelser for forfatterskapets tre faser: idealisme, realisme og symbolisme«. (s. 15).

Selvom Haugan nedladende forkaster den positivistiske videnskap, så praktiserer han den selv, omend ubehjælpsomt og uovervejet. Avhandlingen befinner sig inden for den biografiske forskningstradition, Ibsen-opfattelsen er genetisk og personalistisk. Haugan gjør sig ingen metodiske overvejelser over forfatter-skabslæsningens muligheter og begrænsninger, dens betingelser, forudsætninger og udsagnsværdi (det kunne f. eks. ske ud fra E. D. Hirsch »Validity in Interpretation«), men begår nogle af denne læsemådes elementære metodiske fejl. Mest iøjnefaldende er de stadige, selvbekræftende *ringstuitninger*: Først udledes Ibsen-signalementet (dvs. etaperne i hans personlige udvikling) af dramerne, dernæst bruges disse som bevis på personopfattelsens rigtigthed. Allerede af den citerede passage fra s. 15 kan argumentationsmåden anes: det, der skulle påvises, forudsættes (»Da formålet er ... må de to sene verker innta ...«). Hurtigt elimineres reservasjonen »*symbolske* betegnelser« i omtalen af kirke, hjem og luftsloft. Med et rask snuvtag gøres Rubeks tilbageskuende selvsyn til Ibsens: »da han mange år senere hadde fått avstand og overblik [kunne Ibsen] sammenfatte periodens byggverk under ett som »kirker«« (s. 71). »Dramarekken fra *Samfundets støtter* til *Rosmersholm* betegner et ibsensk selvoppbyggør ... skjønt formålet med perioden er å skape kjærlige hjem« (s. 167).

Denne massivt selvbiografiske læsning af Ibsens dramatik fører nok til de værste misfortolkninger for den første periodes vedkommende, til og med »Kejser og Galilæer«, 1873. Dels fordi Haugan for at få det hele til at gå op ser bort fra den omfattende ungdomsproduksjon, dramerne fra 1850 og op til 1862: »det egentlige forfatterskap begynner med *Kjærlighedens komædie*« (s. 75); en frimodig bortamputering i betragtning af, at »den indre utvikling gjennom Ib-

sens dramatik« skulle behandles! *Dels* fordi Haugan må pålægge Ibsen en »kirkelig bevissthetsform« (s. 73, 81), der ytrer sig som renlivet idealistisk forkyndelse. Haugan ser ikke, at Ibsens moralske mistænksomhed er virksom allerede i denne fase af forfatterskabet, at Ibsens holdning til sine hovedpersoner i de pågældende dramer (»Kjærlighedens komedie«, »Brand« osv. – linjen kan også med held føres bagud mod »Catilina«) er ambivalent, hvilket er med til at bevare stykkernes dramatiske styrke og tiltrækningskraft. Det er en grov mishandling og en utilladelig reduktion af Ibsen at påstå, at hans »produktion fra 1850 til 1874 repræsenterer et galleri av idolbiller« (s. 71). Der var da vist også et drama, der hed »Peer Gynt«!

Til sidst skal jeg vende tilbage til Haugans tidligere citerede passage fra s. 15 – hans fortolkningsnøgle. Det må nemlig bemærkes 1. at netop denne biografiske læsning af »Bygmester Solness« har – mindst – 70 år på bagen, jf. William Archers indledning til »The Master Builder«, London 1907, pag. XXVIII 2. at netop denne trefasede inddeling af forfatterskabet (idealisme-realisme-symbolisme) findes i enhver litteraturhistorie 3. at netop denne opfattelse af dramatikeren Ibsen som sin egen, stadig præcisere og ubarmhjertigere portrættør er lige så gammel som Ibsen-forskningen, idet den allerede – elegant – formuleres af Georg Brandes i 1867 (her citeret efter »Samlede Skrifter« III, 1900, s. 248) – opfattelsen af Ibsens erkendelsesvej, som Haugan formulerer den, kan altså nu fejre 110 års jubilæum:

hvad er denne Kresen om de samme Grundtanker, hvad er denne Uddyben af det samme Spor, og denne utrolige Haardnakkethed i Forfølgelsen af faa, men store Grundforhold Andet, end Digterens Fordybelse i sig selv? Man føler, hvorledes han graver sig ned i sit eget Indre, og som Skattegraveren mere og mere taber Interessen for enhver anden Skat, end den, han søger. Og kommer han den ikke stadig mere nær?

Der er mange gode enkeltiagttagelser rundt omkring i Haugans bog, ikke mindst vedrørende forholdet mellem mand og kvinde hos Ibsen. Det mest tankevækkende ved bogen er dog, at den har kunnet anerkendes som disputats.

Thorkild Borup Jensen.

Per Olsen (red.): Analyser af moderne dansk lyrik 1–2. Borgens Biligbøger 28–29. København 1976. 408 + 468 sider. 138 kr.

Den litterære tekstfortolkning er en produktiv genre. Siden den for godt en snes år siden blev sig selv har vi kunnet notere en voksende stigningstakt i udgivelsen af »læsninger«, »studier«, »fortolkninger«, »analyser« – publikationer der vil nytolke det berømte, hente det oversete ind fra kulden eller forsøge sig med andre metoder; som mere eller mindre helhjertet søger fra den isolerede tekst til dens mulige større sammenhænge: forfatterskabet, perioden, temaet, genren; og som i alle tilfælde gerne legitimerer sig ved at henvise til skolen: et eller andet sted i uddannelsessektoren skulle detteher jo gerne kunne bruges.

Således også med *Analyser af moderne dansk lyrik* (herefter: AMDL) – der dog adskiller sig fra alle foreliggende analysesamlinger ved sit imponerende omfang: AMDL er et tobindsværk på ialt 876 sider, hvor 33 litteraturmagistre på stribe (4 kvinder og 29 mænd) udtaler sig om tekster af 37 lyrikere (5 kvinder og 32 mænd) fra det seneste hundrede år. I et kort redaktionelt forord præsenteres værket som »en undervisningsantologi, beregnet for gymnasier, HF, højskoler, seminarier og universiteternes begynderundervisning«; det er endvidere metodepluralistisk, vil altså demonstrere flere forskellige arbejdsmåder, det tilbyder sig hos de uddannelsessøgende som en hjælp til tekstlæsning, forfatterskabslæsning og periodelæsning, og Per Olsen gør særskilt opmærksom på at han som redaktør har »lagt vægt på at analyserne skulle kunne bruges i den konkrete, pædagogiske undervisningssituation«. Der kan således ikke herske tvivl om hvordan antologien ønskes læst – at den fx *ikke* skal bedømmes som var den en tekstteoretisk forskningsrapport med kommunikative forpligtelser alene overfor cirkulationen i et snævert akademisk kredsløb. AMDL er en udgivelse med pædagogisk sigte, og når jeg i det følgende skal samle mine indtryk af antologien, bliver det derfor også i en vurderende karakteristisk af dens litteraturformidlende indsats.

Det kan med det samme siges at bogens pædagogiske hensigter ikke afspejles i dens tilrettelæggelse – bortset fra forordets to lakoniske sidehenvisninger til Den gule Betænkning plus nogle gloselister sidst i andet bind, hvor de anvendte fremmedord nødtørftigt oversættes. Specifikke, præcise anvisninger på de enkelte fortolknings anvendelse i undervisningen (fx tværfagligt) findes ikke, så lidt som noget signalement – eller blot en gruppering – af de repræsenterede metoder. Overhovedet savnes ethvert redaktionelt forslag til hvordan der nærmere kunne arbejdes med bogen: den pædagogiske litteraturformidling er i AMDL noget den enkelte medarbejder, og han alene, må tage sig af. Hvad kan man da forvente af en litteraturfortolker?

At læse et digt er i sig selv ikke noget særligt, og at formulere sine tanker ved det læste er vel også noget vi alle burde kunne? Det forudsætter i hvert fald ingen bestemte kvalifikationer – et pensum der må tilegnes eller en speciel teknik der først skal mestres; medens der til ethvert fornuftigt arbejde hører om ikke certifikat så dog en reel kompetence, en faglig standard uden hvilken det nu engang ikke går – så er ordet straks frit for enhver der vil tale om sin lektur. Men at det ikke kræver specielle forudsætninger at være litteraturlæser er naturligvis ikke det samme som at det *ingen* forudsætninger kræver – det betyder at kvalifikationerne netop ikke er specielle, dvs faglige, men derimod almene: slet og ret menneskelige. Den tid der går med skønlitteratur er da også gerne ens fritid – eller den bliver til det så sandt oplevelsen jo fritager den læsende fra de byrder han ellers må bære som borger i stat og samfund. Uden at skulle gå fra hus og hjem kan han i sin læsning opleve andre mulige tilværelser eller overskue og gennemløbe ellers uprøvede konsekvenser af sin egen færden; aflastning, udvidelse, foryngelseskur – litterær fordybelse er rekreation og, skønt stadigvæk et privilegium, en for længst erklæret menneskeret: »Man sollte alle Tage wenigstens ein kleines Lied hören, ein gutes Gedicht lesen, ein treffliches Gemälde sehen und, wenn es möglich zu machen wäre, einige vernünftige Worte sprechen« (Serlo i *Wilhelm Meisters Lehrjahre*). Og at digter-

værket er fiktivt betyder jo ikke at det er mindre sandt eller ægte end det »virkelige« liv, men at det forløb der oprulles i teksten – i modsætning til enhver individuel tilværelse udenfor den – kan gentages til enhver tid, i stadig nye læseroplevelser. Og så betyder det altså også at her bør vi alle kunne være med: i billedsprogets appel til vor oplevelsessevne, dets insisteren på sanselighed, forsvares det menneskelige fællesskab som et specialehæretet samfund ellers modsætter sig.

Nu er det hele naturligtvis ikke slet så uskyldigt som her fremstillet – litteraturforståelse er jo alligevel forlængst gået hen og blevet et fag. Det stammer fra 1700-tallet, hvor den liberalistiske borgerstand løste litteraturen fra dens tjenende funktioner i kirke og stat og satte den i omløb som et medium for borgerlig humanitet (jfr. Serlos fire punkter). Så længe litteraturen skulle holde orden og for så vidt var én vej vist, havde den igrunden hverken kunnet misforstås eller kritiseres. Anderledes derimod med skribentens frie initiativ, hvor intet længere syntes givet: vovestykket, det personlige og diskutabile – dér måtte man tænke over teksten og dér måtte man også erfare hvad andre – ens medmennesker – kunne mene. Den borgerlige digtning har således fra første færd været debatskabende, og af denne prøvende og fortolkende omgang med læsningen er faget kommet; fra det principielt ubegrænsede publikum af amatører har de professionelle udskilt sig som en formidlende instans mellem digteren og hans læsere. Og til en særstilling – som kritiker eller lærer – hører der særlige kvalifikationer; et af det århusianske danskstudiums begynderfag er således et tosemesters kursus i *litterær tekstanalyse*, hvorom det i studievejledningen hedder, at det »må introducere forskellige metoder til litteraturfortolkning: filologisk, nykritisk, komparatistisk, hermeneutisk, fænomenologisk, psykologisk, semiologisk, semiotisk, marxistisk« etc. Man må nok undre sig over hvordan så meget kan klares på så lidt tid – men i selve den faglige differentiering er der intet overraskende, for sådan går det jo gerne i denne verden – i hvert fald har det været regelen det sidste par hundrede år, at hver gang vi beslutsomt søger det slet og ret menneskelige så finder vi det specielle. Så meget vigtigere derfor at fagmanden ikke glemmer sit egentlige ærinde – at altså litteraturfortolkeren også er trofast mod de før-faglige forudsætninger som han deler med både digter og læser: evnen til at opleve verden og lysten til at formidle sin erfaring til andre. Men just de egenskaber savnes i mange af AMDLs analyser.

»Er det Middelhavet eller Ishavet vi skal svømme rundt i?« spørger Erik Bjørn Olsen (II 216) under læsningen af Robert Corydon: *O Hav (Strandlektie)* – en tekst som objektiverer sin borgerlige forløsningsdrift i billedet af en indeklemt, stillesiddende eksistens, digtets jeg, der vansmægter i et for al menneskelighed drænet kontorlandskab og som flygter fra sit reificerede pandæmonium i et spring, der på en gang er fremad i rummet og bagud i tiden: et »spring af imponerende længde og pludselighed/ . . /over søjler af af kartoteker,/ skrive- og datamaskiner . . /udover klitternes stivnede brænding / . . / til strandens hvide læreanstalt./ På sandets rå pulte har jeg lært / at plante mine plader med fryd i havstokkens svovl,/ på havets våde slikkende trin, i brandmandens ild«. Jamen, vil Erik Bjørn Olsen gerne vide, hvad nu hvis man ikke er særlig god til højdespring? (ib). Heller ikke Hans Jørn Christensen skal have puttet blå i øjnene; hos ham er det Sarvigs *Huse* der skal rives ned: digtet repræsenterer nemlig

»en tænkning, der om ikke af andre årsager så i hvert fald ved sit valg af formsprog blokerer sig selv. Hvordan vil Ole Sarvig nogensinde få et hus til at bevæge sig?« (I 215–16). Christensen og Olsen er begge to dansk lærere og velsagtens vant til at sole sig i klassens beundring når de sådan viser, at de da godt tør tage modernisterne på ordet og klemme til. For det er faktisk deres metode; *Husene* vil kun »opnå resonans hos den fortolker der suverænt har indset, at et hus jo ikke er et hus«, siger Christensen, som selv – ikke mindre egenmægtigt – har indset at digtets symbolik er »privat og abstrakt« (216) og som derfor suverænt ser bort fra den. At vi heller ingen vegne kommer med havdigtet, siger sig selv – Olsen har suverænt nedlagt badeforbud: »Jeg har i min beskrivelse af digtets utopi og fakticitet forsøgt at fastholde dem i den konkrethed som digtet selv lægger op til. Selvfølgelig kunne man læse digtet mere abstrakt som udtryk for at vende tilbage til naturen. Men det bliver netop en abstrakt bestemmelse« etc. (216).

De to bidrag er nok i særklasse ved skråsikkerheden og den både sproglige og ræsonnementsmæssige forenkling – dvs. ved det meningernes mod der kendetegner al populisme. Men de er ikke de eneste i AMDL som er i *det væsentlige* uvidende om deres emne, af den simple grund at de ikke har ulejlighet sig med at opleve det. Der er rundt om i begge bind en mærkbar utilbøjelighed til at høre hvad det er, digteren igunden siger: at se tekstens billeder for sig og fordomsfrit besvare deres tilskyndelser. Om det nu virkelig er fordi den ideologikritisk lurende mistænksomhed efterhånden har fået oplevelsesevnen til at degenerere, eller om det er modet der svigter, så man ikke tør udsætte sine skindmagre begreber for kunststykkernes sanselighed, eller om det er simpel misundelse overfor den sprogligt privilegerede poet – i hvert fald skal man intet *nyde*, men blot aflevere sin besked: at godt nok tematiserer lyriker NN visse modsætninger, men at det såmænd kan være det samme, for da han enten ontologiserer problemerne eller psykologiserer dem, så »gennemskuer« han intet og har følgelig heller ingen konkrete løsningsforslag!

At AMDL med denne – sine steder utrolige – reduktionisme kommer til at befordre en kunstfjendskhed den som undervisningsantologi burde bekæmpe, er slemt nok. Men hertil kommer at det sprog hvori en række bidragydere har ment at kunne tale til de 16–21-åriges lyrikforståelse, er lidet gennemarbejdet. Talegaver og formidlingsevner er ulige fordelt, anderledes kan det selvfølgelig ikke være, men undertiden virker det nu mest som om man har villet betage folk enhver lyst til lyrik ved én gang for alle at demonstrere *hvor* tør og ked-sommelig tekstanalyse kan blive. Vand! – stønner den arme uddannelsessøgende der gik med på Jens Kr. Andersens ørkenvandring omkring Harald Herdal: *Træet i Istedgade*. (Den franske tekstteoretiker A. J. Greimas' metodologiske indflydelse i AMDL viser sig bl. a. derved, at han er den til statuering af slige eksempler tiest rekvirerede baggrundstænkter). Det er ikke altid til at sige om sprogbarrieren rejser sig af seriøvs ambition eller af oplæsthed, men at der er meget gas i de to tykke bøger er tydeligt nok; diskursen vrider og vender sig og må da også gang på gang give ufordøje(lig)t stof fra sig: aflevere diagrammer og taxonomier, udspy pile, trekanter og alskens benet skematik. Eller taleklumper – hvem hitter vel det levende ord i følgende ulegylvp: »Ved at forankre sin skriven i konkrete historiske begivenheder isoleres problematikken

imidlertid aldrig fra de sociale og politiske forhold, hvorfor angstvisionerne om den perverterede kultur, der leder mennesket ud i eskatologiske tilstande sjældent opleves som patetiske» (II 154). Godaw, do dær do!

Men jeg skal ikke være urimelig – det bør retfærdigvis understreges, at hverken er denne sproglige inflation generel eller de 33 artikler enige om at betragte deres emne sådan som missionsfolk ser på dans og kortenspil. Den her fremførte kritik kan netop påberåbe sig at en række af antologiens kapitler er både læseværdige og læselige. Således er da nykritikken exemplificeret bedst muligt ved sine danske klassikere: Torben Brostrøm, der skriver om Thorkild Bjørnvig: *Konstellation*, og Finn Stein Larsen, der har korresponderet med Jørgen Sonne angående *Ô muse de la Decouverte*. På disses lyriklæsere passer en betegnelse, som ellers er et kurant skældsord i AMDLs departement for moralisme: de er indforståede. Hvad de ikke er ene om at være; det gælder heldigvis for adskilligt flere bidrag, at analytikerne ikke er gået til digtet med fædlet bajonet men med åbne sanser; at de har lært af teksten og kan lære fra sig; at de er lydhøre og derfor også selv værd at høre på. De kan indstille deres ord så de når langt og rammer præcist, uden at læsermajoriteten af den grund behøver at give op på halvvejen. De bruger nok sproget højst forskelligt – der er langt fra de lunerige, billedholdige kadencer der formidler Stein Larsens lærdom og til fx den imødekommende dagligtale i Christian Kocks artikler om Schade og Jesper Jensen – men de skriver alle under den selvfølgeligelige faglige forudsætning, at uafhængigt af oplevelsen, læserens personlige og vågne sansning, vil ingen fortolkningsmetode fungere efter sin hensigt. At loyalitet overfor teksten naturligvis ikke afskærer fortolkeren fra at kritisere den relevant og præcist, er Keld Zeruneiths opførelse af ironiens virkninger i Benny Andersen: *På høje tid* det bedste eksempel på.

Med de to her omtalte læsemåder er spændvidden i AMDLs medarbejder-skare antydet. Skønt spændvidde nok ikke er det rigtige ord: det indebærer trods alt en vis elementær sammenhæng, og der er intet nævneværdigt der forbinder antologiens litterært sansende interpretationer med den inkvisitoriske magttænkning hos dens vulgærpragmatikere. Til gengæld er der så udfoldet et – i forhold til den stakåndede fagbeskrivelse som er citeret ovenfor – rimelig bredt metodespektrum i rummet mellem fløjene. Jeg har ikke set det som min opgave her at gå i detaljer med de forskellige teknikker bag denne lange analyse-række; og selv om det jo ikke er guld alt hvad der glimrer i et værk på henved 900 sider, finder jeg det heller ikke så farligt interessant at give de 33 bidragydere karakter efter hvor god en figur de nu hver især måtte gøre.

AMDL vil iøvrigt ikke nøjes med at illustrere analysemetoder. Titlens andet led dækker en igrunnen langt større ambition, hvorom det i forordet hedder: antologiens »to bind omfatter de sidste 100 års lyriske produktion generelt, og specielt søger den at vise udviklingen indenfor den modernistiske tradition såvel indholdsmæssigt og formelt som de historiske og de materielle produktionsbetingelser, hvorunder denne tradition er blevet til«. Det er rigtignok uklart om der med den modernistiske tradition her tænkes på de seneste hundrede år eller blot de sidste femogtyve; men uanset om nu modernismen som hos Poul Borum (*Poetisk modernisme*, 1966) og Erik A. Nielsen (*Ideologihistorie* III, 1976) skal begynde med J. P. Jacobsen, eller der snarere er tale om den af Finn Stein Larsen (*Mo-*

dernismen i dansk litteratur, 1967) portrætterede efterkrigsgeneration – så stiller AMDL en fordring til sig selv, som værket ikke har indløst. Det skyldes i mindre grad at en række af de udliciterede forfatterskaber ikke er kommet hjem – skønt forordet ellers opregner så mange udeblevne bidrag at AMDL tydeligvis må have været tænkt som et trebindsværk (og selv om rækken af således ikke-repræsenterede lyrikere iøvrigt indledes af – Sophus Claussen). Den væsentligste grund til at det ikke er blevet til noget med en på de mange punktanalyser etableret syntesebetragtning er naturligvis, at Per Olsens 33 analysemetodister læser med så blandede følelser og skriver i så modstridende hensigter, at de indkomne bidrag over lange stræk må savne den elementæreste indbyrdes kontakt. Derfor kan AMDLs to delmål, den metodepluralistiske opvisning og periodefremstillingen, slet ikke med hinanden; i samme grad de mange kokke giver bogen metodologisk spredning, fordærver de dens lyrikhistoriske projekt.

Det må derfor undre at redaktøren også her har begrænset sin indsats til det mindst spændende og vel også utaknemmeligste af det hele: at få opgaverne afsat og at rykke for besvarelser – at han ikke har givet AMDL en samlende oversigtsartikel med på vejen. Referencen til forlagets *Analysen af dansk kortprosa I–II, 1971–72*, er som undskyldning lige så uacceptabel som den summariske og intetsigende henvisning til »de sidste par årgange« af en halv snes velkendte tidsskrifter. Savnet af en redaktionel indledning eller afslutning er så meget føleligere som AMDL jo netop ingen andre syntesetilbud giver. Antologien er rigtignok tilrettelagt kronologisk, men det betyder kun at bidragene er trykt i en rækkefølge, som er givet med de pågældende digtes eller samlingers publikationsår. Det mindste man kunne have forventet var vel ellers, at kapitlerne kom efter en plan med mening i; således er jo titlens to led lige oplagte kompositionsprincipper: metodisk nærtstående *analyser* kunne som tidligere nævnt have dannet storkapitler, men fortolkningerne kunne også have været arrangeret efter de omhandlede *digtes* tematiske slægtskab; redaktøren kunne have fulgt et af principperne, skitseret et andet og skrevet på grundlag af dem begge. Ifølge forordet har det taget lang tid at få analyserne ind: mellem første og sidst modtagne bidrag ligger tre år; redaktøren – eller et par dertil udpegede medarbejdere – havde for så vidt haft god tid til at læse over på de efterhånden udvalgte digte og få forberedt et par længdekig ned over materialet. Tænk blot hvilke højdepunkter der startes på: først kommer *Michelangelo-arabesken* og straks efter *Det røde Træ* – hvilket intonation til moderne dansk lyrik: hvilke informationer vil mon ikke de øvrige digte give fra sig når de læses og placeres i skæret fra tekststrækkens to effektiveste billedgeneratorer? Hvilke af de analyserede digte ligner *igrunden* hinanden? Hvad er det *hovedsagelig* for vækster der blomstrer i den borgerlige Lyriks drivhus?

AMDL bereder sin læser så modstridende oplevelser at indtrykkene fra de mange sider ikke lader sig sammenfatte kort og godt. På negativsiden figurerer frelsthed, bedreviden og moraliserende korreksen som kompensation for manglende litterær fornemmelse; desuden et sprog der snart er ulideligt prætentios og til andre tider slattent og ude af niveau; nogle uopfyldte løfter, en ideforladt komposition og iøvrigt manglende redaktionel bearbejdelse. Det er bogens værste – for en undervisningsantologi utilgivelige – formidlingssvigt. Dens litteraturpædagogiske aktiver beror herefter på 10–12 konsistente og inciterende

fortolkninger af forskellig metodisk observans, med skiftende stemmeføring og med sporadiske tips til syntesetænkning. Ingen tvivl om at denne lærerige tredjedel gør bogen værd at eje – men da der jo også skal betales for de to andre tredjedele, vil mange nok finde at så bliver alligevel – alt taget i betragtning – AMDLs gode råd for dyre.

Jens Aage Doctor.

Jørgen Breitenstein, Mogens Brøndsted, Bo Hakon Jørgensen, Finn Hauberg Mortensen og Johan de Mylius: H. C. Andersen og hans kunst i nyt lys. Odense Universitetsforlag. 1976. 131 sider. 25 kr. + moms.

I Tyskland har man den skik at give uddannelsesinstitutioner rigtige menneskenavne; et universitet kan således blive opkaldt efter en fremtrædende personlighed, en (ånds)historisk berømtthed med tilknytning til stedet, og det er naturligvis ment som en gensidig udmærkelse: manden hædres når universitetet smykker sig med navnet – fx. Johann-Wolfgang-Goethe-universitetet i Frankfurt. Hvis vi ville indføre den praksis her i landet (men det tror jeg nu ikke vi vil) kunne der nok foreslås en række mulige navngivere til vort ældste universitet, og også i Århus ville der være flere at vælge imellem (Ole Rømer og Karl Verner fx). I Odense ville resultatet derimod være givet på forhånd – og i sin himmel kunne Andersen således glæde sig ved atter engang at vide sig erkendt.

Det er da kun naturligt om Odense Universitet føler en særlig tilskyndelse til at komme sit store bysbarn i hu – og prisværdigt når man i danskfaget derovre vælger at hylde ham sådan at også vi andre kan få fornøjelse af det: »Nordisk Institut ved Odense Universitet har med denne publikation villet bidrage til at markere hundredåret for digteren H. C. Andersens død. Forfatterne er medarbejdere på instituttet, og bogen er fremgået af en forelæsningsrække ved Folkeuniversitetet i Odense i efteråret 1975«, står der foran i *H. C. Andersen og hans kunst i nyt lys* – som er blevet en nydelig tryksag med fem forelæsninger om lige så mange gedigne Andersen-temaer: to foredrag er om eventyrene (om deres synsvinkel-anarki og om deres påståede nutids-nærhed) og tre er om digteren (om henh. personligheden, placeringen i den hjemlige aneddam og livet som henført Italiensfarer).

Det gælder om Andersen som om Holberg – den eneste der kunne gøre ham rangen stridig som nationallitteraturens notableste hystade – at hans sammensatte personlighed var en gåde for ham selv; så Mogens Brøndsted, der lægger for med *H. C. Andersens personlighedsproblem*, har fået nok at se til. Som introduktion til emnet er foredraget en vistnok rimelig kombination af fakta og formodninger; jeg har i hvert fald læst det som et skønsomt og loyalt aperçu over den Andersenske inderverdens tusindting; jeg synes nok Brøndsted taler sobert og nuanceret om den sære mands pylrethed og exaltation, hans forfængelighed, selvironi, produktionslyst, seksualskræk, sociale ambivalens etc – men jeg synes også alsidigheden har sin pris, at artiklens all-round-forpligtethed afskærer den fra at sats: hvor indtages det særstandpunkt hvorfra der kastes nyt lys på digterens personlighedsproblematik?

Næste taler er Jørgen Breitenstein, over emnet *H. C. Andersen og Italien*. Hvad søgte Andersen dér, hvad var det der først og fremmest tiltrak ham? spørges der – og der svares at det især var Syditalien, hvis natur var ham »et løfte om lykke. Den var det landskab, den ramme, i hvilken hans drømme skulle gå i opfyldelse [og skænke ham] udfrielse fra sit gamle jeg, en løsrivelse fra de erotiske, sociale og kunstneriske hæmninger. Det er forestillingen om et *vita nuova*, et nyt liv, der svævede for hans indre øje [...] Dagbogen røber at denne del af rejsen var gennemsyret af erotiske stemninger« (35–39). Det er så rigtigt som det er sagt – men nok også mere elementært rigtigt end Breitenstein selv når at give udtryk for i sine derpå følgende betragtninger over *Improvisatoren*; han indsætter romanen i selvbiografiske og litterære sammenhænge, men ikke i den overordnede borgerlige utopi-tradition, citatet jo ellers netop havde fat i: Syditalien er for Andersen et humanitetens væksthos og som sådan en iøjnefaldende variant af den borgerlige topos *naturens paradis* (hvorom der kan læses nærmere i min bog *Herrens billeder*, 1976, passim). I Napoli ved den blå golf og den glødende vulkan står Andersen således på tærsklen til den seksuelle hengivelses forjættede land: »jeg kan mærke Climaet virker paa mit Blod, jeg følte en rasende Lidenskabelighed, men modstod [...] kommer jeg hjem uskyldig, saa bliver jeg det altid [...] endnu er jeg uskyldig men mit Blod brænder, i Drømme koger mit hele Indre«. Dét er ledetemaet i dagbogens første Napoli-uge (her: 19., 21. og 23. febr. 1834), og at det så er gadeprostitutionen der frister, samt at jo Andersen til syvende og sidst alligevel smurte haser, – ændrer ikke det væsentlige ved denne borgerlige grunderfaring: oplevelsen af tendentielt vigende grænser. Således eksemplificerer Italienstemaet en påvirkning mere tvingende end det litteraturhistorisk og selvbiografisk tilfældige: en påvirkning der bringer Andersen med hele hans einmalige personlighed til at optræde typisk. Den kommer som ventelig fra konflikten mellem det borgerlige og det menneskelige; mellem samfundsmæssigt givne vilkår og human – erotisk og kunstnerisk – udfoldelse: »Et lille Land er jeg fordømt til at skrive for, og hvor mange erkjende mig? Det er at være et Orangetræ i en Mose, Bonden troer det er sure Æbler, lædsker sin Tørst og lader det staa og raadne. O dio! Min Længsel after Syden vokser Dag for Dag!«.

Det er i Finn Hauberg Mortensens undersøgelse af forholdet mellem *H. C. Andersen og den litterære dannelse* at dette spontane trangsvindesbyrd (i et af digterens breve til Henriette Wulff) er citeret som eksempel på den såkaldt geografiske projektion af den rene menneskelighed, Andersens disharmoniske forhold til den litterære institution kom hovedsagelig af modsigelsen mellem dannelseselitens borgerligt harmoniserede værdinormer og hans egen proletariske erfaringsbaggrund – her er den konflikt der gør ham hjemløs i det borgerlige samfund, og som nærer hans forestillinger om sin forløsnings andre mulige rum. På denne baggrund bliver ikke blot Italiens-dragningen betydningsfuld, men også hans (og andre borgerlige stræberes) familiære utopi: en projektion af deres drøm om »oprindelighed og harmoni hinsides en økonomisk og karriere-mæssig succes [...] en netop for dette borgerskab karakteristisk placering af lykken i familie- eller intimsfæren« (78). Italien og familien: med illusionen om sådanne i princippet lige gyldige humane fristeder får Andersen del i den borgerlige kulturs toposbestand – og idet hans forlængsel forbliver ubesvaret ude

som hjemme, skaber så digteren sit eget højst personlige univers udenfor tid og rum: eventyrenes verden. Den er emnet i Bo Hakon Jørgensen: »*At tænke i eventyr*«, et foredrag der samler sig om eventyrenes episke struktur, især den synsvinkelteknik der jo giver disse fortællinger deres uforlignelige liv. Som vi alle ved har de agerende hos Andersen – konge og dronning, prins og prinsesse, planter, dyr, ting osv. – hver især ret til at medbringe deres eget individuelle point-of-view; det betyder at den virkelighed der refereres til i et eventyr, ikke er én bestemt verden men flere forskellige; i eventyret er alting relativt og intet absolut. Det må da være i en sådan verden af principielt overskridelige grænser, Andersen tør håbe at få plads til sig selv: når han »derfor valgte eventyret, og skønt han ofte forsynede det med en morale, der var salonfähig, så valgte han faktisk en genre, der forholdt sig anarkistisk til det etablerede samfund og dets omgangsformer. Det er sikkert ikke helt forkert at sige, at eventyret for ham åbnede muligheder for at få placeret langt flere af de erfaringer, han havde gjort som barn af underklassen i rollen som overklassens mascot« (56).

Således trækker Hauberg Mortensen og Jørgensen på samme hammel; deres socialhistorisk funderede foredrag supplerer hinanden så de tilsammen tegner sig for bogens vægtigste afsnit – hvorfra så lyset næsten af sig selv falder også på Breitensteins emne. Således sammenlæst kommer disse tre kapitler da til at fortælle om Andersens borgerlige behov for human tilfredsstillelse – socialt, sexuel, optisk. Det er utopier digteren her pejler efter – den rene menneskeligheds tre provisorier: intimsfæren er den socio-økonomiske, Italien den geografiske og eventyrene den kunstneriske. I sådanne historisk motiverede og derfor typiske projektioner prøvede Andersen at finde sig selv, og derfor skal også vi søge ham der.

Brøndsteds føjelige Andersen-portræt kunne sagtens indpasses i denne forklaringsramme, men den digter der tales om i bogens sidste foredrag – Johan de Mylius: *Problemer omkring H. C. Andersens realisme* – véd jeg derimod ikke hvad jeg skal stille op med. Hvis man mener at Andersen er en realistisk forfatter der i forbavsende mange henseender har bud til mennesker af idag, må man ifølge Mylius tro om igen: digteren formulerer sig på en »gennemarbejdet helhedstænkning« (112) og »de etablerede dogmer om Andersens kunst er totalt misvisende. Senere tiders virkelighedsopfattelse er blevet læst ind i forfatterskabet og har lukket helt for en forståelse af det, der var hans ærinde: at skildre virkeligheden som et organisk sammenhængende hele, der kun spalter sig når den oplevende ikke forholder sig til det guddommelige lys, der er til stede i verden som den samlende kraft« (131). Jeg tror ikke et øjeblik på det Andersen-billede; jeg synes Andersen Olympieren er lige så meget en konstruktion som vore dages merkantile myte om digteren som børnevendenen stor. På den baggrund må jeg da også finde polemikken mod Andersen-litteraturen grotesk overspillet, når det i bogens udgangsort hævdes, at vi »således kun står ved begyndelsen til en egentlig H. C. Andersen-forskning« (131)! Men Mylius giver ikke ved dørene, og den Andersen han præsenterer os for i sine eventyrudlægninger kan der just heller ikke slås mange smil af – så »egentlig H. C. Andersen-forskning« skal nok ikke være til at spøge med.

Jens Aage Doctor.

Paul V. Rubow: De Franske. Udgivet af Lars Peter Rømhild. Gyldendal. 1976. 173 sider.

Lars Peter Rømhild: Tradition og fantasi. Kritikhistoriske sonderinger i Paul V. Rubows forfatterskab. Studier fra Sprog- og Oldtidsforskningen. Nr. 290, G. E. C. Gads Forlag. 1976. 164 sider.

I

»Så flittig Rubow i en årrække var til at optrykke avisartikler og forord andetstedsfra i essaysamlinger, ligger dog en mængde uoptrykte anmeldelser og essays tilbage, vanskeligt tilgængelige og spredte i aviser og specielle udgivelser«. Lars Peter Rømhild indleder sit Forord til sit posthume Udvalg med denne Sætning, der er støbt over en af Rubows konstruktioner, som denne fra selve Udvalget: »Saa umaadelig Balzac's Verden er, saa er der dog ikke levnet den Enkelte megen Plads« (S. 142). Rømhilds Præsentation, »Rubow og Frankrig«, er næsten en Pastiche af Mesterens Syntaks og Vocabularium. Men Rømhilds Præsentation indeholder ogsaa, Emnet værdigt, et Maksimum af Iagttagelser og Konklusioner. Det er i Rubows Aand, at dette Essay bl. a. markerer, hvilke af Udvalgets Emner der har Rubows Sympati eller vækker hans Modvilje. Under Genlæsningen af de her samlede Stykker fortsætter Læsningen naturligt Rømhilds Kommentar til Rubows Essayistik.

Naar Rømhild som Optakt vælger et Afsnit af Rubows Bidrag til Værket »Danske i Paris« og kalder det »Georg Brandes og Frankrig«, saa er det fordi han i Brandes' Kærlighedsforhold til Paris og den franske Litteratur ser en Fortegning til Rubows eget. Og det er virkelig en Erfaring, som mange danske Forskere, Kunstnere og Digtere har gjort, at Paris vækker til Liv og Aand, naar Byen aabner sig for dem i nogle franske Mænd og Kvinder, som de Danske kommer saa tæt ind paa, som det nu er muligt med Franskmand.

Seks historiske Artikler danner Udvalgets første Formation. Ikke alle er lige interessante, men bidrager dog til at belyse Rubow som Historiker. Efter Antikkens og Humanismens Mønster ser han Historiens Begivenheder fremkaldt af Mennesker, ligesom han dyrker Anektoten og uddrager Almensandheder af de historiske Begivenheder. Det er, siger Rubow i Anledning af den umyndige Kong Ludvig XII's Tiltræden, fælles for alle Formynderregeringer, »at holde Kongen nede, fjernt fra Statssager og for Resten at smigre for hans daarlige Tilbøjeligheder og Hobbies« (34). Den store Artikel om »De hundrede Dage« staaer for mig som en uforløst Studie i Napoleon. Portrættet af Kardinal Richelieu er saa knapt og pointeret, at det ikke tilfredsstiller. Hvor det derimod drejer sig om at øse af Kardinal de Retz' Erindringer, kommer et helt Menneske frem, samtidig med at Historikeren formulerer en utrolig perspektivrig Karakteristik af to Tidsaldr: »som en ædel Yngling fra Slutningen af 18. Aarhundrede formedes for Livet ved følsom Kærlighed, Dilettantkomedie og Natursværmeri, saaledes dannedes en ung Adelsmand under Ludvig den XIV's Mindreaarighed ved Kaardestød, Libertinage og Intriger« (36).

Efter Historien faar Filosofien sin Chance. Men hvem er Rubows Filosofer? Nærmest vel dem der sætter Spørgsmaalstegn ved Filosofien. En Metafysiker som Bergson og Etiker som Le Senne faar sit Fedt, og en Eklektiker som Cousin faar at vide, at hans filosofiske Trosbekendelse er en farlig Retning, fordi den

mere har »sin Styrke i Filosofiens Historie end i en selvstændig Holdning og Lyst til frugtbar fri Forskning« (83). Sympatien ligger nærmest hos de fire fra Oplysningens Aarhundrede. Montesquieu's og Voltaire's kritiske Fornuft, men ogsaa Diderots Paradoкси og Galskaben hos Rosseau. Fra Artikler uden for Udvalget kender vi Rubows Kærlighed til Alain, der ogsaa her prises for sin Æstetik, sin gyldne Kritik af den sociologiske Overtro, sin Humanisme. Hos ham »nøjes man ikke med at betragte visse Problemer, men drejer det hele Menneske ind i Filosofien« (87). Det mærkeligste Afsnit er Rubows Gennemgang af Rousseau: *Emile*; det gaar tilbage til refererende Notater fra Rubows tidligere Læsning. Navnlig i sin arbejdsomme Ungdom fulgte Rubow Høffdings Raad at læse med Pennen i Haanden. Her slaar da den uforpligtende Stil ud i kladdeagtigt klodsede Udtryk: »Vi beklager aldrig hos Næsten andre Lidelser end dem vi ikke selv tror os fritaget for« (74).

Vi er nu naaet ind til Fæstningens Kerne, ældre og nyere franske Klassikere. Her er de bedste Ting at hente. Det er en Fornøjelse at genopfriske Rubows Opposition ved Paul Krügers Disputats, »Fransk litterær Kritik indtil 1830« (1936), trykt efter Opponentens Manuskript. Professor Rubows Oppositioner var lidt diskuterende; oftest et trykfærdigt Prosastykke, en Kronik, som ved min Afhandling om Holbergs Epigrammer (1938), Hans Sørensens om Valéry (1944) og Jørgen Andersens om Nis Petersen (1957). Krügers Disputats gav ham Anledning til en regulær Forelæsning, som bare ikke var blevet færdig i alle Enkeltheder. Over for Krügers fransksprogede Poetikker, med Boileau i Centrum, fremhæver Rubow Betydningen af J. C. Scaligers monumentale *Poetices libri septem* (1561) og de essayistiske og aforistiske Bidrag til Litteraturkritikken hos Montaigne, Pascal og La Bruyère. Det er for Resten værd at mindes, at ved samme Lejlighed fremsatte ogsaa Professor Viggo Brøndal en vægtig Opposition. Ganske tæt ved Rubows Disputatsindlæg ligger hans Fortale til Joseph Joubert: Tanker om Bøger og Forfattere, som i Rubows egen Oversættelse udkom 1930. Her er Rubows Identifikation med sin Genstand komplet: Joubert, der var født 1754 og døde 1824, hører, siger han, »til de gennemkultiverede Aander, som i en noget brutal Omvæltningstid har taget deres Parti og opteret for den gamle Kultur i stiltfærdig Forvisning om, at den ny Tid i al Fald ikke vil kunne give den Erstatning for den intellektuelle Rigdom, der blev deres Arvelod« (122). Og »man finder i hans Prosa som i Goethes Vers det højtciviliserede Menneskes Tilbageerobring af det rene og usminkede Udtryk« (122–23). Det er for Danske interessant, at Joubert, som var en yngre Samtidig af vores Poul Møller, efterlod, utrykt og uordnet, sine Strøttanker, der efter Rubows Udtryk var »Krystaller af hans Konversation« (122); Møller kaldte sine »Frugter af Øjeblikkets klare Anskuelse«; at læse Strøttanker er »Surrogat for Samtale«.

Lidt almindelige er Artiklerne om Victor Hugo, Flaubert og Anatole France. Man kan dog bruge den første til at kommentere den sidste med. I denne bemærker Rubow, at i Titlen paa »Sylvestre Bonnards Forbrydelse« kan 'crime' »nok gengives noget mildere« (154), og Titlen paa Hugos posthume Skrift »Histoire d'un crime« oversætter han selv med »Historien om en brøde« (129). Han bemærker sammesteds, at André Maurois i sin Biografi af Victor Hugo (1954) ikke nævner André Le Bretons Bog, *La Jeunesse de Victor Hugo* (1928). Det er mærkeligt, da Maurois' Bibliografi er systematisk og omfattende. Rubow

har ikke lagt Mærke til, at samme Aar som Le Bretons Bog udkom en anden med eksakt samme Titel af Edmond Benoit-Lévy, og Maurois har ensidigt holdt sig til den baade i Teksten og Bibliografien.

Man kan med Rette bebrejde Rubow, at han ofte tog den Bog, han skulde anmelde, som blot og bart Paaskud til personlig Tankeudfoldelse. Bliver han varm paa en Bog, som Louis Jouvot: *Réflexions du comédien*, kan han dog med en Blanding af Referat, Oversættelser og venlige Forbehold næsten overflødig-gøre Bogen. Medrivende er ligeledes Rubows Hyldest til Colette og til kvindelige forfattere overhovedet: »Det er dem, der ustandselig har tilført Digtningen ny Menneskekundskab; den var ellers stagneret i tomme filosofiske Typer; i Romanens Historie er det bestandig Kvinderne der har taget Initiativet« (163). Med Kølighed hilser han en anden nyere Forfatter, Georges Bernanos' »En katolsk Præsts Dagbog«, men giver til Gengæld Plads for nogle værdifulde private Betragtninger over den katolske Kirkes for os saa vanskeligt tilgængelige Verden.

To Perlerækker af Forord til danske Oversættelser: 1. Tragedier af Racine, ved M. Lobedanz. 2. Romaner af Balzac. I den første gør Rubow sig pædagogisk Umage; han gør Rede for Originalens og Oversættelsens forskellige Versemaal; han resumerer den komplicerede Personkonstellation i »Andromake« og hentyder til den daarlige Smag hos »vor Tids Radiolyttere med deres *Quiz*« (107). En Fejlhuskning burde være rettet. Rubow skriver, at Racine kun bruger »3-400« forskellige Ord i sine Tragedier (113). Det er et af Verdenslitteraturhistoriens Paradokser, at to store Dramatikere, der dog i Tid ikke var saa fjernt fra hinanden, Shakespeare, død 1616, og Racine, død 1699, beskrev Menneskesjælens Dybder, den første med et Ordforraad paa o. 15000 den anden med blot 1400 Ord (Olle Holmberg: Viktor Rydbergs Lyrik, 1935, 457).

Ogsaa i Balzac-Suiten er der taget Hensyn til den saakaldt almindelige Læser. Hvert Forord indeholder baade en Oversigt over Balzacs stort anlagte Romanrække og en Analyse af den foreliggende. Og som Balzac, naar han lader Personer gaa igen fra Roman til Roman, hver Gang meddeler nye Træk om dem, saaledes har Rubow lidt nyt at fortælle, hver Gang han i Forordet til en Roman nævner en af de andre. Ved nu at læse i ét Stræk disse seks Forord, skrevet 1944-47, kan man notere sig en Selvmodsigelse. I Forberedelsen til »Far Goriot« (1944) bemærkes om Vautrin, at denne Figur især er »hentet fra Virkelighedens Verden. Den franske Kriminalhistorie bød paa en Række celebre Tilfælde af undvegne Tugthusfanger, som havde banet sig Vej i Verden ved deres Dygtighed, under falske Navne« (144); men da Vautrin kommer igen i »Kurtisanerne«, skriver Rubow i Forordet (1947) om den fantastiske Galajslave: »Naturligvis har denne Skikkelse ikke noget med Virkeligheden at gøre« (151). Det første Udsagn er det rigtige, antagelig med Kilde i en Bog, som Rubow andetsteds berører med et langt Citat (142-43), nemlig Ethel Preston: *Recherches sur la technique de Balzac* (Paris 1926, S. 81 ff), en af den Slags minutiøse Undersøgelser, som Rubow forstod at værdsætte.

Som Tillæg til sit værdifulde Udvalg har Rømhild sat Rubows franske Anmeldelse af et skelsættende Værk i norsk Litteraturforskning, Peter Rokseths bog om Corneille (1928). Jeg har aldrig brudt mig meget om den Artikel. Den gør ikke Ret mod Rokseths Understregning af Digtersindet eller hvad Rokseth

kalder Digterdrømmen. Maaske kan jeg nøjes med at henvise til min korte Artikel Une école norvégienne d'esthétique littéraire (Orbis Litterarum, 1958, 21-28).

I sit Forord siger Udgiveren: »Udvalget her er tilvejebragt i løbet af et mere omfattende studium af Rubows skrifter og forskning«. Dette studium har ført til den bog, vi nu skal beskæftige os med.

II

Forskerbeskedenhed, det er en Egenskab ved Lars Peter Rømhild, vi fornemmer fra Fortalen og til Bogens Slut; stadig betoner han, at disse Undersøgelser er foreløbige og ufuldstændige. Bescheidenheit ist eine Zier, doch kommt man weiter ohne ihr. Rømhilds Arbejde er saa omfattende, veldokumenteret og resultatrigt, at det med nogen Supplering, Afrunding og en fastere, mere resolut Gruppering kunde være blevet baade et akademisk Habilitationsskrift og en Monografi, som kunde indføre den næste Generation af videnskabeligt bevidste Litteraturstuderende i Paul V. Rubows Verden.

Bogen falder i fire Afdelinger. I. *En karakteristik af Rubow*. II. *Momentet* er Nøgleordet for Rubows videnskabelige Metode indtil o. 1935. III. *Motiver i en psykologisk poetik* fremstiller Begreber og Praksis i Rubows Forfatterskab fra o. 1935. IV. *Postiller* bestaar af 28 Ekskurser, hvoraf nogle meget væsentlige; i en Monografi vilde de alle kunde faa Plads i Hovedfremstillingen.

Naar Rømhild i Titelen til sin første Afdeling, *Karakteristik af Rubow*, tilføjer »*En opgave*«, saa mener han, at denne ikke er løst paa den følgende halve Snes Sider. Havde han anlagt sin Indledning personallhistorisk og med yderligere Vægt paa Vidnesbyrd om Mennesket Rubow, var der kommet nogle Farver mellem Stregerne til dette Portræt af en Forsker og Kritiker. Med Føje fremhæver Rømhild den »emotionelle heftighed [. . .], den voldsomme grad af kærlighed og irritation, [som] er bevægkraften« i det meste af Forfatterskabet. Maaske kunde Rømhild være stødt helt ned til de Lag hos denne Mand, hvor Passionen slap op og afløstes af en Slags Ligegyldighed for andre Menneskers Skæbne. Som Kapitlet nu foreligger, tilføjer Rømhilds opmærksomme Læser fine Passager fra Bogens senere Dele. Hvor Rømhild saaledes har citeret Rubows skønne Ord om Dagdrømmenes Betydning for Aanden og Poesien, tilføjer han: »Ud fra denne tanke forstår man hvilken rigdom Paul V. Rubow, den store læser, fik ved at vende sig til digtningen og vi sig til at udforske den [. . .]; han stillede sine ualmindelige intellektuelle og emotionelle kræfter i forhold til skabelser af dagdrøm, meditation, fantasi [. . .]. Han lignede en digter ved at være en stor arbejder og en stor dagdrømmer, på én gang« (110).

Der er mellem de to Afdelinger II og III en markant Forskel i Forfatterens Fremgangsmaade. Medens han i den store Afdeling II (22-83) gaar ind i en yderst detaljeret Dokumentation, især af Rubows Forhold til Lærere og Kilder, behandler han i III (84-112) Stoffet, som han selv siger, mere »på fri hånd« (98). Men begge Partier er meget givende, fordi der opstilles Hypoteser og argumenteres for dem. — *Momentet* finder som Begreb dobbelt Mening i Afdeling II. Det gælder dels den videnskabshistoriske Situation, da Rubow var en ung Litteraturforsker i hastig Vækst, dels den franske Teori om *le moment*, som Rubow dengang tilegnede sig, og som blev det vigtigste teoretiske Grund-

lag for hans Bøger og mindre Afhandlinger fra 1920erne og Begyndelsen af Trediverne.

Med megen anskuelig Virkning tegner Rømhild Rubows eget historiske Moment, her omkring 1920, da professor Vilh. Andersen stod paa sit Højeste som Lærer og Forsker: Rømhild sammenstiller to af Vilh. Andersens tidlige Yndlingslever, begge Studenter fra 1913, Harald Rue og Paul V. Rubow. Begge to dyrkede Studiet af Georg Brandes' Forudsætninger og Udvikling, saaledes at Rubow, der var først i Trykken, betonedede Brandes' Følsomhed for filosofiske og litterære Paavirkninger, medens Rue især slog paa de politisk-socialt Begivenheders Virkning paa ham. Med Omhu og Skarpsind udreder Rømhild Momentbegrebets Forvandling fra Taine til Brunetièrre og videre til Rue og Rubow, som han stadig modstiller. Hovedtekst er naturligt nok det første Bind af Brunetièrre: *L'Evolution des genres*. Rubow har ejet Georg Brandes' Eksemplar heraf og kommenteret hans Indstregninger, som Rømhild gør Rede for (S. 141-42). Rømhild selv har faaet fat paa Rues Eksemplar af samme Bog og faar meget ud af Rues overvejende protesterende Randgloser og Udraabstegn. Det er ofte bevægende at følge Læseres umiddelbare Reaktionen; se f. Eks. min Artikel: »Pænt Eksemplar, noget indstregtet« (*Læsningens Glæde*, I, 1960, (187-90)).

For Taine var Momentet den samlede Sum af kulturelle Fænomener, som paa et bestemt Tidspunkt var frembragt af Racen (det vil f. Eks. sige Nationen) og Samfundet. Brunetièrre indskrænkede Momentet til de specifikt litterære Fænomener. Denne Koncentrering afviser Rue skarpt, medens Rubow gradvis tilegner sig Teorien, fra »Saga og Pastiche« (1923) over »H. C. Andersens Eventyr« (1927) til »Georg Brandes og den kritiske Tradition i det nittende Aarhundrede« (1931, – ny forøget Udgave: *Georg Brandes' Brillen* 1932). Vi kan nu klarere end før se, at Rubows Fornylse af vor Litteraturvidenskab o. 1930 skyldtes hans Tilslutning til Brunetièrre. Det maa tilføjes, at Rubows filologiske Uddannelse – han var Magister i nordisk Filologi fra 1919 og en Aarrække Medarbejder ved Ordbog over det danske Sprog – satte ham i Stand til med større Stringens end de fleste franske Kritkere at paavise Tradition og Brud i de litterære Værkers Stilhistorie. Det er ogsaa her, Læseren maa indføje Rømhilds indholdsrige Ekskurs om Rubow og Middelalderforskeren Joseph Bédier (120-25); Rømhild paaviser, som en Hovednerve i Rubows litterære Forskning, at han har forenet Brunetièrre og Bédier, bl. a. i sine Studier over de islandske Sagaer (1928 ff.), der har dannet Skole ogsaa paa Island. Rømhilds omhyggelige Kronologi lader os tillige følge Henning Kehlers vagtsomme Blik baade paa Bédier og paa Rubow. Kehler hører i høj Grad med, kan man tilføje, i Billedet af den nye danske Litteraturforskning. Fem Aar ældre end Rubow vandt han 1915 Universitetets Guldmedalje for en Ibsen-Afhandling (trykt i *Edda* 1915-16), blev Magister i Fransk 1916 og fik i *Edda* 1917 optaget en værdifuld Introduktion til Bédiers Teorier om den franske Heltedigtningens Oprindelse. Kehler var saaledes tidligt paa Færde som Litteraturhistoriker; som temperamentsfuld, etisk betonet Forsker og Kritiker var han nok en Tid et Forbillede for nogle unge Litteraturdyrkere. Han deltog med Bravour, men uden Held i den legendariske Professorkonkurrence i Oktober 1935, sammen med Georg Christensen, Emil Frederiksen og Ejnar Thomsen. Det var Thomsen, der blev Professor i nor-

disk Litteratur, og det var Rubow, ikke Kehler, som kom til at danne Skole – fordi han – skarpt og klart, men uden Missionering af politisk eller metafysisk Art, opstillede nye Maal for dansk Litteraturforskning.

Medens Rubow som de to Franskmænd behandlede Litteraturen som kunstneriske Genrer, havde han ingen Sympati for de tyske Forsøg paa at finde Fælleslinjer i alle Kunstarters Historie. Det véd jeg bl. a. fra Samtaler med ham om Heinrich Wölfflin: Kunstgeschichliche Grundbegriffe (1915) og Oskar Walzel: Wechselzeitige Erhellung der Künste (1917), som optog mig en Del. Overhovedet var Rubow ikke for Analogislutninger (Rømhild 44–45); heri fik han sin svorne Elev i Knud Tøgeby.

Efter de mange Sider om nogle af Rubows Lærere kommer nogle faa om det første Hold af hans Elever. Vi fik alle hans Varme og Kulde at føle. Jens Kruuse var først paa Pletten med sin Disputats, »Det følsomme Drama« (1934), men efter Forsvaret var Bogen saa ilde medhandlet af Rubow, at vi gik desorienterede fra Handlingen. Rømhild har især benyttet mit Tilfælde for at vise, hvor forbeholdent Rubow offentligt kunde behandle en Elevs og Vens Arbejder, baade naar den anvendte Metode stemte med Rubows Praksis i det givne Øjeblik, og naar den ikke gjorde det. I mit Arbejde »Holberg som Epigrammatiker og Essaist« I–II, 1938–39, var Bind I, »Epigrammatikeren«, Disputats; Rubow ansaa ikke Holbergs latinske Epigrammer for en vigtig Del af Forfatterskabet. Rømhild siger nu, at »trist nok ses Rubow ikke at have anmeldt Billeskov Jansens bd. II, ESSAISTEN det flg. år, hvor der er tale om en central genre hos Holberg!« (100). En Vurdering foreligger dog faktisk paa Tryk! Mit Bind II var skrevet før I, nemlig som Besvarelse af en Prisopgave, og skønt Bedømmelsen er underskrevet af Paul V. Rubow og Hans Brix, er den uden Tvivl forfattet af den førstnævnte, inden for hvis Disciplin Opgaven var udskrevet. Her hedder det: »Forfatteren nøjes imidlertid ikke med at demonstrere hvad Holberg formelt og reelt har faaet ud af sine Læremestres Skrifter, han vil ogsaa gennemføre Sammenligningen til en Karakteristik af Holberg som Tænkter og almenfattelig Skribent og belyse hans hele Arbejdsmetode. Især er hans Skildring af Holberg foran Scepticismens Afgrund smuk og overbevisende« etc. (Kbh.s Universitets Festskrift, Nov. 1936, 202). Et Ekko heraf genlyder i Indstillingen af mig som Brix' Efterfølger. Her er Underskriverne, foruden Brix og Rubow, Ejnar Thomsen. De kalder Bindet om Holberg som Essayist »det modneste og fasteste af samtlige Ansørgeres offentliggjorte Arbejder« (Københavns Universitets Aarbog 1940–41, 88).

Jeg kan godt se, at der i mit Bind II, hvis Emne er Holbergs Moralske Tanker og Epistler, er mere Gehalt og større filosofihistorisk Perspektiv end i I, om de tusinde Epigrammer. Og jeg kunde jo ikke forlange, at Rubow og andre skulde opdage, at det var den indgaaende Beskæftigelse med Epigrammer fra Oldtiden til Holberg, som førte mig til at supplere Genrekategorierne med de Holdningskategorier, der blev bærende i den »Poetik«, som udkom første Gang 1941–45. Doktordisputatsen kvalificerede mig til Lektoratet i Dansk ved Sorbonne, og den langvarige historiske Beskæftigelse med Litteraturen havde affødt en Trang til at spørge: Hvad er Litteratur? eller helt præcist: Hvad er Digtning? Og saaledes opstod en Slags æstetisk Teori, som ikke havde Rødder i eller fælles med Olle Holmbergs »Inbillningens värld« (1927–30), der brudstykkevis var

forelagt i Gæsteforelæsninger paa Københavns Universitet, og som – hvad Rømhild har tydeliggjort – fik væsentlig Betydning for Rubow.

Vi er nemlig naaet frem til Omsvinget i Rubows Forhold til Videnskaben om Litteraturen. Rømhilds Afdeling III, *Motiver i en psykologisk kritik*, er som nævnt mere hypotetisk anlagt. Medens Rubow tidligere havde givet den litterære Analyse Forrangen, lægger han i Løbet af 1930erne efterhaanden Hovedvægten paa Forfatterpsyke og -biografi. Digterpersonligheden bliver Centrum i den Drachmann-Monografi, Rubow indledte 1940, fortsatte 1945 og under Pres af Forlaget supplerede 1950. Ved Rubows Kursændring bør, mener jeg, lægges stor Vægt paa den i og for sig tilfældige Omstændighed, at Redaktionen af Dansk biografisk Leksikon begyndte samtidig med Omslaget hos Rubow. Det var et lykkeligt Træf, der gjorde Rubow til Medarbejder fra første Færd. Det biografiske Leksikon fik en Betydning for hans senere Forfatterskab som Ordbog over det danske Sprog havde haft for det tidligere. I Leksikonets Bind I (1933) fik ikke Rubow, men hans Ven og Samtidige, Helge Topsøe-Jensen, betroet Artiklen om H. C. Andersen. Rubow skrev i samme Bind om Vilh. Andersen, og i Bind II (1933) den store Artikel om Jens Baggesen. Han gaar her udpræget biografisk tilværks, drager Fordel af det uhyre personalhistoriske Materiale, der findes om Baggesen, og følger sin Digter næsten fra Maaned til Maaned. Ingen har til Dato haft psykologisk og æstetisk Indsigt, samt Kræfter og Udholdenhed til at tømme Baggesens vældige Efterladenskab (nu forøget med ca. 1,5 m³ Manuskripter, som er modtaget af Universitetsbiblioteket i Kiel) og deraf forme en stor Monografi over den mest komplicerede Aand i dansk Litteratur. I Dansk biografisk Leksikon, hvortil Rubow skrev mange Artikler, indrettede han sig netop efter Kildernes Mulighed. Medens det altsaa er muligt at følge Baggesen i Hælene, naar han er paa Rejse, véd vi saa lidt præcist om Henrik Pontoppidans talrige Rejser, at man, som Rubow gør det i Artiklen om ham, bruger næsten al Plads til Karakteristik af Forfatterskabet. Hvor intet – eller lidet – biografisk er, har ogsaa et biografisk Leksikon tabt sin Ret. Dette kommer sikkert ogsaa til at gælde den nye Udgave af Dansk biografisk Leksikon, der er under Forberedelse.

Til den Koncentration om Forfatterportrættet, som Rubow bevægede sig imod, skabte han sig flere Sæt Arbejdsbegreber, der tilsammen danner hans nye Metode. I et Foredrag i Odense 1930 om H. C. Andersen sagde han: Poesien bestaar af Pathos og Illusion (Rømhild 84). Og i Georg Brandes' Briller, 1932: »Hvorsomhelst man har at gøre med kraftige Gemytter paa Kunstens og Litteraturens Omraader gør man vel i at agte paa de typiske Udslag af Passions- og Illusionslivet« (cit. *ibid.* 86). Rømhild foreslaar nu, at Rubows Idé om Passionen især er hentet fra Schopenhauer og Nietzsche. Mon ikke snarere fra Kierkegaard, hos hvem den lidenskabelige Hengivelse er et og alt, og som Rubow netop ved denne Tid sammenholder med Georg Brandes? Naar Rubow i Fortsættelse af Citatet ovenfor siger, at »Lidenskab og Lidelse er uadskilligt forbundne; der ligger en dyb psykologisk Erfaring i det Faktum, at de to Begreber i de fleste Sprog udtrykkes ved samme eller beslægtede Ord (græsk *páthos*, latinsk *passio*, svensk *lidelse*, 'Passion' o. s. v.)«, saa kan helt enkelt henvises til Kierkegaard, hvor det græske *páthos* faar rig Udnyttelse, især i Af-

sluttende uvidenskabelig Efterskrift, se f. Eks. Anden Deel, Andet Afsnit, Capitel 4, Sectio II, A *Det Pathetiske*.

Rubows Illusionsbegreb er uden Tvivl udviklet i Forbindelse med hans fagligtvenskabelige Forhold til Olle Holmberg og dennes store Værk. Det er aabenbart, at Rubow først samtidig med Tilgivelsen af »Inbillningens värld« selv har faaet helt Øjnene op for Fantasiens, Illusionens Plads i Poesiens og Dagligdagens Verden. Hos Rubow endte det med Troen paa den vaagne Drøm, Dagdrømmens skabende Evne.

Trods Traditionen fra Hans Larsson, John Landquist og Hans Ruin gjaldt litterær Æstetik ikke for meget, naar man som Olle Holmberg stillede mod Professorat. Ved et Besøg, kort efter Anden Verdenskrig, af lundensiske Kolleger var Holmberg Gæst hos mig. Jeg havde prist hans Arbejde; i en lille Svartale sagde han, at naar man i Sverige skriver om Æstetik, »våger man sig endast ut i skymningen«. Som Medlem af sagkyndigt Udvalg støttede Rubow meget stærkt Holmberg, da denne blev Professor i 1937; men Rubow selv skrev ingen Poetik. Jeg blev forundret, da der i Indstillingen af mig i 1941, hvor ogsaa den nylig udkomne »Poetik« omtaltes, ytrede Ønske om, at min »Produktion havde rummet flere Vidnesbyrd, end den gør, om hans Forhold til egentlig Digtning«.

1936 skrev Rubow en Dobbeltkronik, »Om Skribent-Typer« (optrykt i *Epistler*«, 1938), hvor han skildrede Erasmus af Rotterdam, Voltaire og Georg Brandes. I September 1938 aabenbarede Rubow, at disse Skribenter hørte til »den fladeste, den skeptiske og rationelle Aandstype. Meningen var, at Serien skulde have været fortsat med en æstetisk Repræsentant, en moralsk og religiøs og en profetisk. De kan komme ad Aare. Her havde jeg tænkt at give Chateaubriand Pladsen som Pragteksemplaret paa en Æstetiker, Søren Kierkegaards *A* i »Enten-Eller«, til hvilken han vel ligefrem har staaet Model« (Rømhild 93). Vedrørende det sidstnævnte Forhold slutter Rubow vel især fra Chateaubriands Roman »Athala«, hvorfra Kierkegaard har taget Mottoet til Enten-Ellers Anden Del. I en Dobbeltkronik fra November 1938 om Chateaubriand (optrykt i *Scrap Book* 1939) fremstilles denne, i næsten ekstatisk Stil, som »det æstetiske Menneske, den melankolske Livsførelses Rapsode«.

Søger man nu, med Rømhild som Vejleder (93–96. 151–54) efter Eksempler paa de etiske og religiøse Stadier i Rubows kierkegaardske Hierarki af Aandstyper, finder vi som Repræsentant for en etisk Holdning, der skal kunne hævde sig over den æstetiske, vanskeligt andre end Fr. Paludan-Müller, hos hvem Moral og Religion hører sammen. Og paa det specifikt religiøse Felt er Rubows Hovedeksempel vistnok Grundtvig, der »var en Inspireret, Stemmer talte til ham og i ham« (1941; Rømhild 152). I Gradationen, som den fremstilledes 1938, anførtes, som vi saa, netop den profetiske Aandstype som den sidste og højeste.

Med sin Bogs Titel, »Tradition og fantasi« angiver Forfatteren ogsaa sin Tesis, nemlig at Traditionen, den overleverede Litteratur, »Momentet«, angav Hovedsynspunktet for Rubows Forskning til ind i 1930erne, og Fantasien, Indbildningskraften, Illusionen, Dagdrømmen derefter var det vigtigste Grundlag for hans Kritik. Man savner i Titelen Begrebet Passion, baade som Kunstnerens Lidenskab og Lidelse, og som den primitive religiøse Kraft, Rubow erkendte hos Grundtvig. Overlevering, Lidenskabelighed og Illudering er en tungere og

mere præcis Angivelse af de Grundforestillinger om Litteraturen, som Rømhild har fundet hos Rubow.

I et sammenfattende Afsnit (S. 79–83) forsøger Rømhild en »generel teoretisk placering« af Rubows Metoder. Han fastslaaer, at denne Forsker og Kritiker gaar kausalt til Værks. Først søger han de »nødvendige betingelser for eller årsager til de litterære frembringelser *inden for åndslivet og det litterære liv selv*«, senere med Vægt paa Forfatterpsykologien, forstaaet biografisk og i Forhold til de for aandelig Skaben særlige psykiske Kræfter. Rubow søgte ikke ud i den sociale eller politiske Historie for at forklare et Forfatterskab.

I denne Retning er Lars Peter Rømhild Paul V. Rubow tro. Han betragter sin Lærer i Lyset af Momentet, den videnskabshistoriske Situation ved hans Fremtræden; han undersøger Rubow i hans Lærings Etaper og bestemmer Forholdet til Kilderne. Rømhild giver spredte Tilskud til en Karakteristik af Rubows Stil. Han bestemmer sin Forfatters Temperament med dennes Nøgleord. Ikke tilfældigt; den »emotionelle heftighed« og »ualmindelige følsomhed« (11–12), ligesom hans Hengivelse til den poetiske Dagdrøm (110) er Egenskaber, som Rømhild mener, Rubow har fundet hos sig selv og genfundet hos de skabende Aander, der kaldes Digttere. Og Rømhild giver som Rubow Afkald paa »den socialhistoriske rekurs« (81). Der findes i »Tradition og fantasi« ikke noget om Forskeren og Kritikerens Paul V. Rubow som et Produkt af det senkapitalistiske Samfund eller som Repræsentant for en antirationalistisk fascistoid højere Mellemlasse.

Note 1, S. 7, L. 7 ff. henvises til F. J. Billeskov Jansens Mindeord om Rubow i Vetenskaps-societeten i Lund (Årsbok 1973) og i Videnskabernes Selskab 8. dec. 1972 (særtryk). Den sidste Parentes skal erstattes med: (Oversigt over selskabets virksomhed juni 1972 – maj 1973, s. 95–120; også som særtryk).

Note 2. S. 145, L. 2 f.n. *SOURCES VIVES (!)*. Forf. oplyser mig om, at det parentetiske Udraabstegn skal fremhæve min Bogs Idé, at *Livet*, ikke Bøgerne, fik størst Betydning for Montaignes Filosofi.

Note 3. *Supplerende Bibliografier*. Til Festskrift til Paul V. Rubow, 1956, føjedes en Bibliografi over hans Bøger, Afhandlinger og Artikler. Til min Mindetale i Videnskabernes Selskab føjedes et bibliografisk Supplement. Lars Peter Rømhild har, paa min Foranledning, meddelt nedenstaaende Tillæg og Rettelser til de foreliggende Bibliografier. Materialet hertil stammer især fra Fru Helene Rubows Udklipsamling. Min Tak til begge.

- 2 a. Skribenten Holberg. – København. Kronik 26. Sept. 1922.
Optr. i *Litterære Studier*, 1. Udg. (1928), S. 145–53 og 2. Udg. (1949), S. 143–50.
- 35 c. Anm. af Peter Rokseth: Den franske Tragedie, I: Den franske Tragedieform, Corneille,

Oslo 1928. – Revue d'Histoire Littéraire de la France 1929, 474–76.
Optrykt i *De Franske*, 1976, 169–73.

- 37 a. Forord til Joubert: Tanker om Bøger og Forfattere. Indledede og oversatte af Paul V. Rubow

- (Levin og Munksgaard, 1930).
 Opretrykt i De Franske, 1976, 121-124.
- 41 a. Kritik og Antikritik. – Svar til Johannes Jørgensen. Politiken 16. Dec. 1931.
 Opretrykt, udvidet, i Smaa kritiske Studier, 1935, 83-99 (jf. Lars Peter Rømhild: Tradition og fantasi, 1976, 144-45).
- 44 b. Adam Homo. – Pol. 15. Okt. 1932. Anm. af Fr. Paludan-Müller: Adam Homo, udg. af Johs. Brøndum-Nielsen. (Emil Wiene's Forlag).
- 87 a. En Polemiker. – Nat. tid. 14. Maj 1937. – Anm. af Kai Friis Møller: Danskhed og Dannelse.
- 153 a. Niels Møller – 80 Aar. – Nat. tid. 9. Dec. 1939.
- 155 a. Ny Shakespeare. – Nat. tid. 13. Dec. 1939. – Anm. af Shakespeare: Kong Richard den Tredje. Oversat af V. Østerberg. (Schultz 1939).
255. Pol. 11. Aug.; skal være 4. Aug. 1943.
- 422 a. Ikke af Boccaccio – Berl. Aften 9. Dec. 1950. – Anm. af Dansk Decameron [I] (Samlerens Forlag).
437. [Tallet fejlagtigt anvendt to Gange] a. Mere om 1001 Nat. – Berl. Aften 14. Marts 1951.
- 457 a. En Komplotmager. – Berl. Aft. 17. Oktober 1951. – Anm. af Kardinal de Retz: Erindringer. Oversat af Robert L. Hansen. Opretrykt i De Franske, 1976, 36-38.
- 464 a. Hoffmanns Eventyr. – Berl. Aft. 8. Dec. 1951. – Fortsættelse af 464.
502. 10. Okt., skal være 15. Okt. 1952.
- 508 a. Gösta Berlings Saga. – Berl. Aft. 26. Nov. 1952, – Anm. af Artikel af Overlæge Jørgen Ravn: Gösta Berling's saga i psykiatrisk belysning, i Nordisk psykiatrisk Medlemsblad, 1952, 63-71.
518. 1952; skal være 1953.
- 535 a. Ærens Tornevej. – Berl. Aft. 30. Maj 1953. Anm. af Schopenhauer: Om Bøger og Læsning (Hasselbalchs Kultur-Bibliotek Nr. 121).
- 536 a. Udødeligheden. – Berl. Aft. 13. juni 1953. – Kommentar i Anledning af 535 a.
- 635 a. Danaidernes Kar. – Berl. Aft. 18. April 1956. – Anm. af Herman Bang: Fra de unge Aar, udg. af Cai W. Woel (Gyldendal 1956).
- 736 a. Ny Shakespeare. – Berl. Aft. 4. Nov. 1959. – Anm. af Shakespeare: To Tragedier (Julius Cæsar. Hamlet, i Lembckes Oversættelse).
- 761 a. Hans Brix. 24. Okt. 1870 – 20. Jan. 1961. Nekrolog i Festskrift udg. af Københavns Universitet i anledning af Universitetets årsfest november 1961, 129-31.
783. Lignelser. – Berl. Aft. 9. Okt. 1963.
- 823 a. Othello, Moren fra Venedig. – Kronik i Aarhus Stiftstidende 1. Sept. 1968.

F. J. Billeskov Jansen.